

ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในอำเภออุซันต์ จังหวัดศรีสะเกษ

นางกรรณิกา ชูขันธิน   หัวหน้าโครงการ

Miss. Jessica Lusardi

ผู้ร่วมวิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

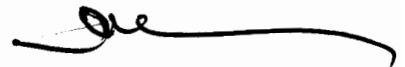
ประจำปีงบประมาณ 2544

คำนำ

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น หรือผู้รู้ในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เยาวชนไทยรุ่นหลังได้รับรู้ ภาคภูมิใจ และเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชาวต่างประเทศได้รับรู้ด้วย จึงได้นำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อให้ครูนำไปสอนแบบบูรณาการจึงได้จัดทำกรวิจัยเรื่อง “ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ” ขึ้น

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุ้มซ่อง ถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้า รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้ครูในสังกัดได้ข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนการสอน

ขอขอบคุณทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิจัยในครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สมดังเจตนารมณ์ดังกล่าวข้างต้น

(นายสุรพล แสงคำ)

หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภออุ้มซ่อง

กิตติกรรมประกาศ

คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่พระยาขุขันธภักดี ศรีนครลำดวน (ปัญญา ขุขันธิน) ที่คลบ้นดาลใจให้ทำการวิจัยเรื่องนี้ และขอมอบให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้สนับสนุนเงินอุดหนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ รศ. ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ รศ. พิชญ์ สมพอง คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผศ. คณิงนิตย์ จันทบุตร สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ศาสตราจารย์ชลิต ไกรครรชิต ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ ม.ล. ทวีปัญญา เกษมสันต์ ผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษาในการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณนายสุรพล แสงคำ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ นายธีรทัต ทองเดาว์ หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ ที่ให้การสนับสนุน ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยอย่างสม่ำเสมอ

ขอขอบพระคุณ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกท่าน ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุกเรื่องด้วยความเมตตา

ขอขอบคุณ นางสาวพิทยาพร พันธุ์จันทร์ อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านกะก่า นายพิชิต พรหมดี อาจารย์ 1 โรงเรียนบ้านกะก่า นางสาวอ่อนจันทร์ สาคร อาจารย์ 2 โรงเรียนอนุบาล ศรีประจักษ์กุล นางสาวปนัดดา เพชรล้วน อาจารย์ โรงเรียนขุขันธราษฎร์บำรุง ที่ช่วยเหลือด้านการแปลภาษาอังกฤษ และ Miss. Jessica Lusardi อาสาสมัครอเมริกัน สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอขุขันธ ในการตรวจสอบการแปลภาษาอังกฤษ

ขอขอบคุณเพื่อนศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน ที่ให้ความร่วมมือ ในการเก็บข้อมูล และนายตระกูลขง ขุขันธิน เด็กชายกุลธร ขุขันธิน เด็กหญิงกุลจิรา ขุขันธิน ที่เป็นกำลังใจให้งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์

กรรมนิกา ขุขันธิน

ศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ

20 สิงหาคม 2545

บทคัดย่อ

- ชื่อเรื่อง : ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- โดย : นางกรรณิกา ขุขันธิน หัวหน้าโครงการ
Miss. Jessica Lusardi ผู้ร่วมวิจัย
- ที่ปรึกษา : รศ. ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ผศ.ดร.อัญจรา ภาณุรัตน์ , รศ. พิชญ์ สมพอง ,
ผศ. คณินนิตย์ จันทบุตร ศาสตราจารย์ชลิต ไกรครรชิต, ม.ล. ทวีปัญญา
เกษมสันต์
- ปีที่ทำการวิจัย : ปีงบประมาณ 2544

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
ศึกษาธิการ

ในการทำวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษารวบรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษารวบรวม ดังกล่าว มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ
3. เพื่อให้ครูผู้สอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปบูรณาการสอนในวิชาต่าง ๆ ให้สมดุล

กัน รวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษด้วย

การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในครั้งนี้
สามารถแบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำเอาหลักการของกรมวิชาการกระทรวงศึกษา
ธิการ (2539 : 14) กำหนดขอบข่ายเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์ของอำเภอขุขันธ์
2. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักร โบราณที่เกี่ยวข้อง (ประวัติเมืองขุขันธ์)
3. ประวัตินุคคลสำคัญ คือเจ้าเมืองขุขันธ์ 9 คน
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ดังนี้ โบราณสถานคือ วัดที่สำคัญ ได้แก่ วัดเขียน

บูรพาราม วัดจันทร์นคร (บก) วัดไทยเทพนิมิตร วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) วัดกลางอัมรินทร์ราวาท
ปราสาทคูวัด โพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ปราสาทตาเล็ง โบราณวัตถุ คือ ผู้พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

5. ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีแซน โคนดา พิธีเล่นแม่มด

6. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน คือการทำครุ่ น้อยบ้านสะอาง การทำเกวียนน้อยบ้านใจดี

ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านแทรง

(๗)

หลังจากนั้นได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ไปแปลเป็นภาษาอังกฤษ และเนื่องจากมีงบประมาณและเวลาอันจำกัด จึงได้วางแผนการสอนร่วมกับครู และได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการเรื่อง “ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรโบราณที่เกี่ยวข้อง (ประวัติเมืองจันทน์) ไปทดลองสอนกับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านกำมะ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอจันทน์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ โดยการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

ผลการทดสอบนักเรียน จำนวน 23 คน แบบทดสอบ 20 ข้อ 20 คะแนน นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน ได้คะแนนรวม 180 คะแนน คิดเป็นคะแนนเฉลี่ย 7.83 คิดเป็นคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 36.50 ส่วนการทดสอบหลังเรียน นักเรียน 23 คน ได้คะแนนรวม 356 คะแนน คิดเป็นคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 77.40

Abstract

Name : History and local wisdom of Khukhan District, Sisaket Province

Written By : Mrs. Kannika Khukhanthin - Head of Project

Miss. Jessica Lusardi - Helper

Advisors : Vice Professor Dr. Somsak Sisantisuk

Assistant Professor Dr. Autchara Phanurat

Vice Professor Pit Sompong

Assistant Professor Khanugnit Chantabut

Professor Chalit Kraikhanchit

M.L.Taweepanya Kaseamsan

(M.L. = title for a great great grandchild of a king)

Year of research : Budget year 2544

The purpose of this research is for :

1. To study and collect the local wisdom in Khukhan District.
2. To translate local wisdom into the English language.
3. For English teachers to integrate local wisdom in to their curriculum.

This study consists of the following chapters :

1. The geography of Khukhan district
2. History of the ancient empire (B.E. 2302), History of Khukhan town.
3. History of the rulers of Khukhan

4. Sanctuaries and artifacts: Wat Khianburaparam, Wat Channakon (Boke), Wat Thaithepnimit, Wat Phophruk (Jeck), Wat Klang-ammarintarawat, Prasart Taleng, and the artifact of the Buddhist teaching cabinet.

5. Customs and traditions of the San-Don-Ta ceremony.

6. Local Arts: Small Baskets (Kru-Noi), Small carts in Jaidee Village, Products from Ban Traeng.

This local wisdom can be integrated into English classes, after a pre - test post - test at Kakam school, Khukhan district. The reason for this test is to make sure students can understand the English concepts written in the local wisdom curriculum. Out of 23 students, at least 20 need to have an average of 77.40 percent to continue with the curriculum.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	3
วิธีดำเนินการวิจัย	4
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น	5
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	11
บทที่ 3 สภาพทั่วไปของอำเภออุ้มขันธ์	20
สภาพทั่วไป	20
สภาพเศรษฐกิจ	21
สภาพทางสังคม	22
บทที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออุ้มขันธ์จังหวัดศรีสะเกษ	25
ประวัติความเป็นมาของอาณาจักร โบราณที่เกี่ยวข้อง	25
ประวัติบุคคลสำคัญ	27
โบราณสถานและโบราณวัตถุ	35
ขนบธรรมเนียมประเพณี	39
ศิลปะ หัตถกรรมพื้นบ้าน	43

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษา	47
ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภาษาอังกฤษ	47
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปบูรณาการสอน	70
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	78
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	81
ข้อเสนอแนะ	82
บรรณานุกรม	83
ภาคผนวก	86
ภาคผนวก ก ภาพประกอบภูมิปัญญาท้องถิ่น	87
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญวิทยากร	104
ประวัติผู้วิจัย	106

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล และสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรยา วัณความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 3)

การจัดการศึกษานั้น ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียน และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ดังกล่าวถึงในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ข้อ 3

ดังนั้น จึงเห็นสมควรให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปบูรณาการใช้ในการศึกษา โดยใช้ภาษาอังกฤษ เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด เพราะถือว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่มีความจำเป็นและสำคัญในการสื่อสารเป็นอย่างยิ่ง เป็นภาษาหนึ่งทั่วโลกรใช้ในการสื่อสาร และในการพัฒนาขีดความสามารถของคนไทยในการติดต่อสื่อสารกับประเทศต่าง ๆ และใช้ประโยชน์จากระบบสื่อสารโทรคมนาคมที่เชื่อมโยงแหล่งข้อมูล และระบบสารสนเทศทั่วโลก ด้วยเหตุผลนี้เองกระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอนโยบายการสอนภาษาต่างประเทศ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2538 โดยมีสาระสำคัญคือให้นักเรียนเรียนภาษาอังกฤษ เป็นภาษาต่างประเทศที่ 1 ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป (กรมวิชาการ. 2539 : คำนำ)

จากการนิเทศติดตามผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุษาคเนย์ ซึ่งมีโรงเรียนในสังกัด 90 โรงเรียน ในการสอนวิชาภาษาอังกฤษนั้น พบว่า ครูร้อยละ 25 ไม่มั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ เพราะไม่ได้เรียนจบในสาขาวิชาภาษาอังกฤษ และจากการประเมินผลการทดสอบภาษาอังกฤษ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่องการสนทนา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชานี้ ไม่เป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากคะแนนเฉลี่ยนักเรียนคิดเป็น 57.26 เท่านั้น

จากเหตุผลดังกล่าว และเพื่อเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียน บุคคลในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรื่องราวในชุมชนของตนเอง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อก้าวไปสู่อนาคตด้วยความมั่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ข้อ 4 กล่าวว่า ให้จัดการเรียนการสอนในการผสมผสาน สารความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 24) และปัจจุบัน โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุษาคเนย์ ยังไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน จึงทำการศึกษาโครงการผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภออุษาคเนย์ขึ้น เนื่องจากอำเภออุษาคเนย์เป็นอำเภอที่เก่าแก่มากานาน เดิมเป็นที่ตั้งของจังหวัดศรีสะเกษ เรียกว่า “เมืองอุษาคเนย์” นักโบราณคดีเห็นว่าน่าจะเป็นเมืองมาแต่สมัยขอม มีโบราณสถาน ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (กรรณิกา ธรรมวัตติ. 2534 : 24)

นอกจากนี้แล้วอำเภออุษาคเนย์ ยังเป็นภูมิลำเนาของผู้วิจัย ที่มีความเข้าใจภาษาท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิประเทศ ประเพณี เป็นอย่างดี สามารถสอบถามข้อมูลได้อย่างลึกซึ้ง ชัดเจน ตรงตามหลักการเลือกแหล่งศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยา ของกิ่งแก้ว อัครถาวร ว่า “ การจะศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นใด จะต้องเข้าใจลักษณะพื้น ๆ และที่นั่นจะต้องมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เป็นลักษณะพิเศษ เพื่อเป็นการวางพื้นฐาน ในการศึกษาค้นคว้า (กิ่งแก้ว อัครถาวร. 2514 : 14) จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาค้นคว้าเรื่อง ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออุษาคเนย์ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในอำเภออุษาคเนย์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษารวบรวม ดังกล่าว มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ
3. เพื่อให้ครูผู้สอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปบูรณาการสอนในวิชาต่าง ๆ ให้สมดุลกัน รวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษด้วย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติอำเภอขุขันธ์
2. ประวัตินุคคลสำคัญ คือเจ้าเมืองขุขันธ์ จำนวน 9 คน
3. โบราณสถานและโบราณวัตถุในอำเภอขุขันธ์ที่สำคัญ คือ วัตถุที่สำคัญ 5 แห่ง หลวงพ่อโตวัดเขียนบูรพาราม ปราสาทกูดวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ปราสาทตาเล็ง (ปราสาทลุมพุก) คู่พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)
4. ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นประเพณีของชาวเขมรอำเภอขุขันธ์ คือ ประเพณีแซน โคนดา พิธีเล่นแม่มด
5. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่สำคัญของชาวขุขันธ์ คือ การทำครุญ้อยบ้านสะอาง การทำเทียนน้อยบ้านใจดี ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านແຫຼ່ງ

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ ของชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพ บุคคลสำคัญ ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย ใช้ดำเนินชีวิตให้เป็นสุข

โบราณสถาน หมายถึง วัตถุที่สำคัญในอำเภอขุขันธ์ ได้แก่ วัดเขียนบูรพาราม หลวงพ่อโตวัดเขียนบูรพาราม วัดจันทร์นคร (บก) วัดไทยเทพนิมิตร์ วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) วัดกลางอัมรินทร์ราวาท ปราสาทกูด วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ปราสาทตาเล็ง

โบราณวัตถุ หมายถึง คู่พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

ภาษาถิ่น หมายถึง ภาษาที่ใช้พูดกันในท้องถิ่น สื่อความหมาย เข้าใจ สำหรับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ คือท้องถิ่นอำเภอขุขันธ์ ได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาถิ่นอีสาน (ลาว) ภาษาส่วย และภาษาเขอ

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประพฤติ ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นแบบแผนของชาวเขมรอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการ

1. สำรวจ และศึกษาเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. คัดเลือกคณะทำงานที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับท้องถิ่น กลุ่มโรงเรียนละ 1 คน ประชุมมอบหมายงานเพื่อเตรียมดำเนินการศึกษาค้นคว้า
3. กำหนดเนื้อหา แหล่งข้อมูล ประเภทข้อมูล
4. สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งข้อมูล เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ รูปถ่าย
5. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง
6. วิเคราะห์ข้อมูล
7. แปลค้นฉบับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภาษาอังกฤษ
8. ทดลองสอนแบบบูรณาการ โดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน
9. เรียบเรียงข้อมูลปรับปรุงค้นฉบับสมบูรณ์
10. เขียนรายงานการวิจัย
11. ส่งรายงานการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 14) กำหนดขอบข่ายเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์
2. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักร โบราณที่เกี่ยวข้อง
3. ประวัตินุคคลสำคัญ
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ
5. ขนบธรรมเนียมประเพณี
6. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน
อำเภอขุนันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

สำนักพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 11 (2543 : 30) กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น หมายถึง การที่กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมเจ้าสังกัด หน่วยงานระดับกรมที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นตน เรียนรู้ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นของงานเองได้

เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ถึงแม้ว่าจะมีหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทแล้ว แต่ก็จำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ได้กำหนดจุดหมายหรือเนื้อหาสาระกิจกรรมอย่างกว้างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไป ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ ตามสภาพแวดล้อม ของสังคม เศรษฐกิจ และความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นให้มากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรง ต่อทัศนคติ และการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นของตน เพื่อให้ผู้เรียน

สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่นตลอดจนดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่คิดควรจะเรียนรู้สิ่งที่ใกล้ตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูจับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริง ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นคน แทนที่จะเรียนรู้เรื่องไกลตัว ซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจ ไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเอง นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรัก ความผูกพัน รวมทั้งมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

4. ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทของไทยมีจำนวนมากและมีค่า บ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่น สามารถบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลาย มาใช้ในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพด้านดนตรี หัตถกรรม เกษตรกรรม การแสดง วรรณกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนและสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 5 (2539 : 2-3) ได้กล่าวไว้ว่าหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ไว้อย่างชัดเจน เช่น ในระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง และรู้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มุ่งให้ผู้เรียนแสวงหาแนวทางที่เหมาะสม กับตนในการทำประโยชน์ให้กับสังคม ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งให้ผู้เรียนลงมือทำประโยชน์ให้สังคมตามความสามารถของตนเอง

ในส่วนการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรได้นั้น หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเอง ของท้องถิ่นในด้านต่างๆ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเองครอบครัวและท้องถิ่นได้ รวมทั้งจะทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น

ในแนวดำเนินการ ซึ่งถือเสมือนเป็นยุทธศาสตร์ที่จะทำให้การนำเอาหลักสูตรไปใช้ บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับท้องถิ่นไว้ดังนี้

ระดับประถมศึกษา จะต้องจัดการเรียนการสอนให้ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพ ของท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ท้องถิ่นได้ตามความเหมาะสม

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียด ของเนื้อหาวิชาให้สอดคล้อง กับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการ ของท้องถิ่น

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น จะต้องจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาสภาพแวดล้อมและ ความต้องการของท้องถิ่น ในด้านต่างๆ รวมทั้งให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียด เนื้อหาของรายวิชา ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนอง ความต้องการของท้องถิ่น

ในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่น เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นของตนเองนั้น นอกจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบ การณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นแล้วจะต้องนำเอาทรัพยากรที่มี อยู่ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น มาใช้ในการจัด การเรียนการสอนด้วย เพราะจะทำให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสังคมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่กำหนดไว้ว่า การศึกษาเพื่อชีวิตที่ท่าประโยชน์ต่อ สังคม โดยเฉพาะท้องถิ่นของตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 5) ได้กล่าวถึงลักษณะต่างๆ ของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ให้สอดคล้อง กับความต้องการหมายถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนระดับต่างๆซึ่งได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียนอำเภอจังหวัด เขตการศึกษา กรมสังกัด และหน่วยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

หลักสูตรฉบับปรับปรุง ทั้งหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยม ศึกษาตอนปลาย เปิดโอกาสให้ท้องถิ่น ได้พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการใน ลักษณะต่างๆดังนี้คือ

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษา และทุกระดับวิชา และทุกกลุ่มวิชา ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น - ปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา คาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไป จากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการลด หรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหา จากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของกลุ่มประสบการณ์หรือ ในคำอธิบายรายวิชาทุกระดับวิชาทุกกลุ่มวิชาทั้งนี้ ต้องไม่ทำให้จุดประสงค์ ขอบข่ายเนื้อหา และคาบเวลาเรียน ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป

3. จัดคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการ จัดทำคำอธิบายหรือทำรายวิชา เพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในหลักสูตรดังนี้คือ

ระดับประถมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำคำอธิบายในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เพิ่มเติมได้ ในกรณีที่พบว่า เนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ นั้น ไม่ปรากฏในหลักสูตร โดยเฉพาะในกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษซึ่งการเพิ่มเติมคำอธิบายดังกล่าวนี้จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์ และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้าง เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาภาคบังคับ การจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมในหลักสูตรต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และความมั่นคงของชาติรวมทั้ง การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ระดับมัธยมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมได้ ในส่วนที่เป็นวิชาบังคับ เลือกลง และวิชาเลือกเสรีกลุ่มทุกวิชาทั้งรายวิชาที่เพิ่มเติมนี้ จะต้องไม่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับราย วิชาบังคับแกน บังคับเลือกหรือเลือกเสรี ที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บท

4. ปรับปรุงและหรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตร ของท้องถิ่น ลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆที่มีอยู่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชา และสอดคล้องกับสภาพ ของท้องถิ่น

5. การนำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำ หนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ หรือแบบฝึกหัดต่างๆ และเอกสารประกอบการ เรียนการสอนอื่นๆ ที่ใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอน กลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชา ต่างๆโดยให้เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์เนื้อหาและสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้การเรียน

การสอนที่ท้องถิ่นจะพัฒนาขึ้นมาใหม่ อาจจะใช้คำอธิบาย / รายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

การพัฒนาหลักสูตรที่ท้องถิ่นสามารถจะดำเนินการได้ทั้ง 5 ลักษณะ ที่กล่าวมานี้ ก่อนการลงมือพัฒนาท้องถิ่น จะต้องวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่น โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศ จากศูนย์ข้อมูลต่างๆ มาประกอบการพิจารณาตัดสินใจ ควรมีการดำเนินงานในรูปของคณะทำงานและในการพัฒนาท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องพัฒนา ทั้ง 5 ลักษณะไปพร้อมๆ กัน แล้วแต่ผลการวิเคราะห์ว่าควรพัฒนาในลักษณะใด

สมจิตร คล้อยปั่น (2543 : 11-13) ได้กล่าวถึงการพัฒนากฎกระทรวง โดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า การดำเนินการพัฒนากฎกระทรวง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขอเสนอแนะขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ สืบค้นและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องต่างๆ เช่นในเรื่องของคติ ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ บุคคลสำคัญ เป็นต้น
2. ตั้งคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอน ผู้รู้ในท้องถิ่น กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ประชาชนนักเรียน ฯลฯ
3. จัดประชุมคณะทำงาน เพื่อกำหนดเนื้อหาจุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล การเรียน สื่ออุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ โดยดำเนินการด้วยวิธีการสนทนาได้แก่
  - 3.1 สิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่น ที่โรงเรียนควรนำมาสอนให้นักเรียนมีเรื่องอะไรบ้าง (กำหนดเนื้อหา)
  - 3.2 ทำไมต้องสอนเรื่องนั้นๆ ถ้านักเรียนได้เรียนในแต่ละเรื่องแล้ว นักเรียนสามารถทำอะไรได้บ้าง (กำหนดจุดประสงค์)
  - 3.3 ถ้าจะให้ให้นักเรียนเป็นอย่างที่มุ่งหวังควรจัดกิจกรรมสอนอย่างไร ควรใช้แหล่งเรียนรู้ใด ใครเป็นผู้สอนจึงจะเกิดผลดี เพราะอะไร ควรใช้เวลาานเท่าใด ช่วงใดและเพราะอะไร (กำหนดกิจกรรม สื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้)
  - 3.4 จะรู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเป็นไปตามที่เรามุ่งหวังหรือไม่ มีวิธีการใดบ้างที่จะทำให้รู้ได้ (การวัดผล ประเมินผล)

4. จัดทำกำหนดการสอนโดยบูรณาการเนื้อหาสาระในท้องถิ่นกับเนื้อหาในหลักสูตร
แม่บท

5. วางแผนการสอนตามเนื้อหา และกิจกรรม ที่กำหนดตลอดจนเตรียมสื่ออุปกรณ์
และแหล่งเรียนรู้ให้พร้อมก่อนทำการสอน

6. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่วางแผนไว้

7. ประเมินผลการดำเนินงาน การพัฒนาหลักสูตร โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพ
รวมของโรงเรียน

8. สรุปผลการดำเนินงาน

9. ประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะ
การปรับรายละเอียดของเนื้อหา และการจัดทำคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่
หรือกล่าวอีกในหนึ่งก็คือ เป็นการสอดแทรกเนื้อหาในกลุ่มวิชา หรือรายวิชาต่างๆ และ
กำหนดเป็นรายวิชาใหม่

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) ได้กล่าวถึง “ท้องถิ่น” ที่กล่าวถึงในหลักสูตรว่า
มีความหมาย 2 ประการคือ

ประการที่ 1 “ท้องถิ่น” หมายถึง “ชุมชน” ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ข้องกับการศึกษาตั้งอยู่ อาจจะเป็นชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือ
ภาคภูมิศาสตร์ก็ได้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่และที่เป็นอยู่ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของประวัติ
ความเป็นมาของชนชาติ ชุมชน ที่ตั้ง สภาพ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม
วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งแนวโน้มของการเปลี่ยน
ของชุมชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นสิ่งที่ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้หรือนำมาใช้ในการจัดกิจ
กรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

ประการที่ 2 “ท้องถิ่น” หมายถึงสถานศึกษาหรือหน่วยงาน /องค์กรที่เกี่ยวข้องกับ
การจัดการศึกษาที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ รวมทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ที่มีในชุมชน
ทุกระดับ ตั้งแต่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา หน่วยงาน สมาคม
องค์กร บุคลากรในหน่วยงานเหล่านี้ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา
ของท้องถิ่นของตนได้

ในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น ไม่ว่าจะในระดับใด จะต้องมี การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ เพื่อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาและแนวทางการดำเนินการพัฒนา ต้องจัดให้มีคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย มา ร่วมกันพิจารณากำหนด โดยนำเอาข้อมูลด้านต่างๆเกี่ยวกับท้องถิ่น มาใช้ประกอบการพิจารณา ดำเนินการ

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 11) ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอน และปราชญ์ท้องถิ่น
2. เป็นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิถีชีวิต และความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. นำกระบวนการ หรือแนวคิด แนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน
4. เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์
5. ฝึกให้ผู้เรียนคิดหลายด้านหลายมุม คิดอย่างอิสระแล้วสรุปเป็นความรู้และ ประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต
6. ผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น
7. เป็นที่กระบวนการมากกว่าผลผลิต
8. ครูผู้สอนหรือปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 1-5) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดมา อันเป็น ศักยภาพ หรือความสามารถที่จะแก้ไขปัญหา จัดการ ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คน รุ่นใหม่ หรือคือแก่นแท้ของชุมชน ที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. คติความคิด หลักการ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสม ถ่ายทอดมา

2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เป็นแบบแผนของการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

4. แนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ชาวบ้านนำมาคิดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

บทบาทของผู้รู้ในท้องถิ่น

1. พัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียน หรือหน่วยงานในท้องถิ่น

2. วางแผนการจัดการเรียน การสอนร่วมกับครูผู้สอน

3. ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตให้กับผู้เรียน

จารุวรรณ ธรรมวัตติ (2531 : 2-3) กล่าวถึงตัวแทนกำหนดภูมิปัญญาว่า สายงานแห่งภูมิปัญญาชาวอีสานมีรากเหง้าหลากหลาย แต่ผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างศาสนาชาวบ้าน สถาปัตยกรรมศาสตร์ สภาพแวดล้อม และกระบวนการทางสังคม ศาสนาชาวบ้าน เป็นความผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่นจากพุทธศาสนาในระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวันกับศาสนาพราหมณ์และความเชื่อถือผีต่าง ๆ เช่น ผีแถน ผีเข็ญ ผีปู่ ผีนา ผีไร่ ผีน้ำ ผีป่าเขาลำเนาไพร คติความเชื่อเหล่านี้ เป็นพื้นฐานสำคัญการผลิต การทำของบุคคลและสังคม มนุษย์ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายข้อขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น การเลี้ยงผีแถน ผีปู่ตา ผีตาแฮก ผีไร่ ผีป่า เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพ ศาสนาชาวบ้านจึงเป็นอาวุธต่อสู้ผองภัยโดยอาศัยศรัทธาในศาสนาเชื่อมโยงเป็นเอกภาพกับความศรัทธาในตนเอง ศรัทธาในชีวิตและศรัทธาต่อมวลสารที่ให้คุณ

บรรดาคติความเชื่ออันหลากหลายของชาวอีสานนั้น พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของมวลสารที่ประกอบเป็น คน สัตว์ พืช สิ่งของต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยการสังเกต โดยการปฏิบัติ โดยการฟัง โดยการอ่าน และโดยการเขียน พุทธศาสนาระดับชาวบ้านแสดงถึงหลักธรรมคำสอนที่เป็นเอกภาพกับวิถีดำเนินชีวิตภายในสังคม

สถาปัตยกรรมศาสตร์และสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตชาวอีสานเป็นอย่างมาก เพราะสภาพภูมิอากาศและลักษณะการตั้งถิ่นฐานย่อมสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ เช่น อากาศที่ร้อนและฝนชุก ย่อมทำให้ข้าวออกงาม การตั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำหรือหนองน้ำ

ข้อมเหมาะแก่การเพาะปลูก และหาอาหาร การตั้งถิ่นฐานตามโลกตามป่าข้อมเหมาะแก่การเลี้ยงชีวิตด้วยอาหารป่า โดยการล่าสัตว์ จับปลา หาเห็ด หาผึ้ง เป็นต้น บางครั้งสภาพภูมิศาสตร์ทำให้เกิดปัญหาด้านกายภาพ เช่น ปัญหาเรื่องดิน น้ำ ข้อมทำให้ผลผลิตตกต่ำชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพจึงพยายามที่จะดัดแปลงปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสม กับสภาพแวดล้อม เช่น ชาวบ้านโคกสูง ดำปลก้านเหลือง อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น สภาพพื้นที่ทำนาเป็นดินร่วนปนทรายละมีความแห้งแล้ง เพราะฝนไม่ตกตามฤดูหรือฝนทิ้งช่วง จึงแก้ปัญหาโดยการทำนาหยอด ซึ่งได้ผลดีกว่าการทำนา และลดการเสี่ยงต่อฝนทิ้งช่วง เพราะการทำนาหยอด รากของต้นข้าว จะแข็งแรงกว่าการทำนาดำ วิธีการหยอดเริ่มจากการไถตะ คราด แล้วไถเปิดร่องหยอดเมล็ดข้าวให้เป็นแถวแล้วคราดกลบ เมื่อดันข้าวงอกแล้วถ้าฝนตกมากก็ระบายน้ำออก ถ้าระดับน้ำพอดีก็ไม่ต้องระบายน้ำออก ผลผลิตที่ได้ไม่แตกต่างจากนาดำมากนัก พันธุ์ข้าวที่เลือกใช้เป็นข้าวเบาหรือข้าวกลาง การประกอบอาชีพนั้นมีทั้งผู้ประสบความสำเร็จและผู้ล้มเหลว ผู้ที่สามารถประกอบการงานได้ผลดี โดยใช้ปัญญาชาวอีสานเรียกว่าหมอ เช่น หมอมอ คือผู้รอบรู้ด้านโหราศาสตร์ หมอว่าน คือผู้รอบรู้ด้านสมุนไพร หมอยา คือผู้เชี่ยวชาญด้านการรักษาโรค หมอลำ คือผู้เชี่ยวชาญการร้องลำนำประกอบแคน หมอผี คือผู้เชี่ยวชาญด้านการหาน้ำผึ้ง หมอสร้าง คือผู้ทำนาทำไร่ทำสวนได้ผลดี ผู้มีภูมิปัญญาทุกวิชาชีพ ได้รับการยกย่องจากชุมชนเสมอหน้ากัน

นอกจากมนุษย์จะใช้ภูมิปัญญาเพื่อประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศแล้ว มนุษย์ยังใช้ความพยายามสังเกตลักษณะที่เป็นคุณและโทษของธรรมชาติ แล้วนำมาเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิต ความคิดแบบชาตินิยม เกิดจากเอกภาพ ทางปัญญา และแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ คือแม่ไก่ ไสยธารสาขลม แสงแดด และแสงแดด

กระบวนการทางสังคมคือ การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน เป็นเมือง และประเทศชาติ ชาวอีสานมีทัศนะในการใช้ชีวิตว่าอยู่เป็นหมู่ดีกว่าอยู่อย่างโดดเดี่ยว เพราะชีวิตจำกัด ทางกายภาพและภูมิปัญญา การช่วยกันคิดช่วยกันทำ การพึ่งตนเองและการพึ่งกันเองน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด ทำอย่างไรการอยู่ร่วมกันจึงจะเกิดประโยชน์สุข ผู้ฉลาดจึงร่วมกันกำหนด ฮีตบ้าน - คลองเมือง อาทิเช่น ฮีตสิบสอง - คลองสิบสี่ กฎหมายท้องถิ่น วรรณกรรมคำสอน นิทาน บทเพลง และคดิธรรม ซึ่งชาวบ้านได้ยิน ได้ฟังจากปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ ผู้อาวุโสพระภิกษุ เฒ่าจ้ำ และพราหมณ์ ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้าน กฎเกณฑ์

การควบคุมสังคมทั้งโดยตรงโดยอ้อม เหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญา ของบรรพชน ความรู้บางส่วน อาจไม่เหมาะกับสภาพสังคม หลายส่วนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในสภาพปัจจุบัน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2532 : 163) ได้กล่าวถึงสภาพอีสาน ได้สะท้อนภาพชุมชน ในเขตอีสานใต้ คือจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ไว้หลายแห่งหลายมุม เช่น

1. กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชนที่อาศัยอยู่ทางสองฟากรถไฟ สายกรุงเทพฯ - อุบลฯ มีหลายกลุ่มแต่ละกลุ่มมีภาษา อาชีพ การแต่งกายแตกต่างกันไป กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนส่วนใหญ่คือ คนอีสานที่พูดภาษาลาวอาศัยอยู่ทั่วไปเกือบทุกจังหวัด กลุ่มไทยโคราชอาศัยอยู่ใน จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มชาวเขมรอาศัยอยู่ตั้งแต่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ มีพวก ส่วย ช้อ และผู้ไทยปะปนรวมด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ในเขตอีสานใต้ คือ จีน ฉวน แยก พวกนี้ อพยพมาตั้งถิ่นฐานค้าขาย เมื่อการคมนาคมโดยรถไฟไปมาสะดวก ชาวบ้านแต่ละ กลุ่มต่างอยู่รวมกัน ประกอบอาชีพ ที่ตนถนัด

ในด้านวัฒนธรรม มีการถ่ายเทแลกเปลี่ยน แต่ส่วนใหญ่ยังคงตามเพศตามภาษาของ คน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีลาว ลาวอพยพ ลาวเวียง ไทยโคราช เป็นต้น

บุปผา ทวีมุข (2528 : 13-15) ได้กล่าวว่า นักมานุษยวิทยา ได้จำแนกองค์ประกอบ หรือประเภทของวัฒนธรรมไว้เป็น 5 กลุ่มคือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ และการใช้ เป็นพวกเครื่องใช้ไม้สอย โตะ เก้าอี้ บ้านเรือน เสื้อผ้ารวมทั้งเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การผลิต การบริโภคด้วย

2. สถาบันสังคม (Social Institutions) สถาบัน คือ สถานที่ ๆ มีคน กลุ่มคน ทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน การทำงานสัมพันธ์กัน อาจเป็นกลุ่มคน หรือบุคคล ที่รวมอำนาจ หรือเป้าหมาย

สถาบันแต่ละสถาบันจะมี ลักษณะเฉพาะตัว มีบทบาทแตกต่างกันไป ตัวบุคคลแต่ ละคนมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน และองค์ประกอบของโครงสร้าง ของสถาบันหนึ่ง ย่อมแตกต่างจาก อีกสถาบันหนึ่ง

3. มนุษย์กับจักรวาล เป็นเรื่องของความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อำนาจความ สามารถของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม อุดมการณ์ ความลึกลับของจักรวาล ฯลฯ

4. สุนทรียภาพ (Aesthetics) ได้แก่ คนตรี ศิลปะ วรรณกรรม เรื่องของสุนทรียภาพนี้ มีคุณค่าเหนือประโยชน์ใช้สอย เน้นศิลปะ และความงาม

5. ภาษา มีผู้จำแนกองค์ประกอบของวัฒนธรรมแตกต่างกันไปจาก เซอร์สโควิทส์ กล่าวคือวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย และเครื่องนุ่งห่ม และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Material Culture) หรือบางแห่ง เรียกว่า วัฒนธรรมทางจิตใจ อันได้แก่ศาสนา จรรยา ศิลปะ ความคิด ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

กรรณิกา ธรรมวัตติ (2534 : 27) ได้กล่าวถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในจังหวัดศรีสะเกษว่า จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่มีความเป็นมาอันยาวนาน จึงมีโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยขอมอยู่หลายแห่งและเคยเป็นที่ตั้งของปราสาทหินเขาพระวิหารมาก่อน ถึงแม้ปัจจุบันปราสาทหินเขาพระวิหารที่มีชื่อเสียงจะไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยเราก็ดำรง แต่ก็มีโบราณสถานอีกหลายแห่ง ที่มีคุณค่าทางโบราณคดีไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เช่น ปราสาทหินวัดสระกำแพงใหญ่ ปราสาทหินวัดสระกำแพงน้อย ปราสาทบ้านปราสาท ปราสาทตาเล็ง ฯลฯ

ในด้านโบราณวัตถุจังหวัดศรีสะเกษ เป็นเมืองเก่าแก่ที่เคยรุ่งเรือง ปรากฏกระจุกกระจายตามที่สำคัญต่าง ๆ จากการค้นคว้าเอกสารหลาย ๆ ด้านก็พบว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คงจะสร้างขึ้นตั้งแต่ราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนั้น โบราณวัตถุที่สำคัญดังกล่าวได้แก่ หลวงพ่อโต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง หลวงพ่อคาคน หลวงพ่อโตวัดเขียนบูรพาราม ฯลฯ

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุทุมพรพิสัย (2542 : 4-5) ได้กล่าวถึงการศาสนาและศิลปะ วัฒนธรรมของอำเภออุทุมพรพิสัยว่า การศาสนาประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 98 % ศาสนาอื่น ๆ 2 % มีสถาบันหรือองค์การศาสนา คือ วัด 45 แห่ง สำนักสงฆ์ 6 แห่ง ที่พักสงฆ์ 14 แห่ง ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบวัฒนธรรมนิยมประเพณีที่สำคัญและเด่นชัดมีดังต่อไปนี้คือ ประเพณีโค่นดา เล่นแม่มด เข้าพรรษา ลอยกระทง สงกรานต์ ฯลฯ

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ (2536 : 17-18) ได้กล่าวถึงประวัติของอำเภออุทุมพรพิสัยว่า เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2302 ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา มีเจ้าเมืองปกครองและสืบเชื้อสายกันมาหลายชั่วอายุคน ต่อมาเมื่อประมาณปี 2325 มีเมืองหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองอุทุมพรพิสัย คือ เมืองนครศรีลำดวน (อำเภอเมือง

ศรีสะเกษปัจจุบัน) ซึ่งแต่เดิมเป็นเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งอยู่ในเขตการปกครองของเมืองขุขันธ์มีความเจริญมากขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับเมืองขุขันธ์ที่ไม่ค่อยเจริญขึ้นเลยทั้งนี้เพราะเมืองศรีสะเกษเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตศูนย์กลางของเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตการปกครองของเมืองขุขันธ์และมีทางรถไฟผ่านกลางเมือง ติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก

จังหวัดศรีสะเกษ (2529 : 58) ได้กล่าวถึงรายงานประจำปี เมืองขุขันธ์ว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลหัวเมืองอีสาน (อยู่ที่เมืองอุบลฯ ตั้งแต่วันที่ 9 พฤศจิกายน 2436 ถึง วันที่ 26 เมษายน 2453 เป็นเวลา 17 ปี) ได้วางระเบียบให้หัวเมืองต่างๆ ส่งรายงานประจำปีขึ้นปรากฏว่าเมืองขุขันธ์ ได้ส่งรายงานประจำปี พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) ทำให้ทราบถึงสถิติ บางอย่างที่น่าสนใจในครั้งนั้น (เมืองอื่นไม่ปรากฏหลักฐาน) จึงขอคัดมาบันทึกไว้ ดังต่อไปนี้คือ

“ปี ๑๑๕ ตำแหน่ง ลักษณะการปกครอง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ในปี ๑๑๕ ชายฉกรรจ์ได้ส่งส่วย พระราชทรัพย์ของหลวง ๑๕๐๐ คน หญิง ฉกรรจ์ ๑๕,๒๐๐คน และเป็นคนชราพิการอีก รวมทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๓ คน ตำบลบ้าน ๕๔ ตำบล หลังกาเรือน ๓,๕๕๐ คน ร้ายช่อเงา ๗ ราย ได้ตัวผู้ร้ายทั้งของกลางทั้ง ๗ ราย ได้รับเป็นสัจ ผู้ร้ายปล้น ๖ ราย ให้การสัจ

ในปี ๑๑๕ นี้ได้แต่งตั้งให้พระพิไชยสุนทรสงคราม ปลัดพระพิไชยราชวงศา ผู้ช่วยราชการเมืองขุขันธ์ การจับโจรผู้ร้ายบริเวณขุขันธ์ การโจรผู้ร้ายก็สงบเรียบร้อยลง

ความในโรงศาล ปี ๑๑๕ ความในอำเภอเปรียบเทียบแล้ว ๒๐ เรื่อง ค้างอยู่ ๑๓๑ เรื่องศาลในเมืองชำระแล้วไป ความอาญา ๗ เรื่อง ค้างอยู่ ๒๕ เรื่อง

การทำงานในปี ๑๑๕ ปกติเหมือนปี ๑๑๔ นาได้ผลเมล็ดข้าว ๑ ใน ๓ ราคาขาย ๑๐๐ สัก เป็นเงิน ๒๐ บาท

การค้าในเมืองขุขันธ์ จำหน่ายขายในต่างเมือง เป็นหนัง เขาสัตว์ ประมาณราคา ๗,๖๔๒ บาท สินค้าต่างเมืองเข้ามาจำหน่าย ประมาณ ๑๔,๘๖๐ บาท

ผลประโยชน์แผ่นดิน ในปี ๑๑๕ เก็บได้ ๕๓,๑๑๘ บาท ๔๘ อัฐ

การศึกษาในปี ๑๑๕ พระปลัดวัดจันทร์นคร เป็นอาจารย์ สอนโรงเรียนบำรุงนิมิตรวิทยาคม มีนักเรียน ๕๐ คน ระเบียบวิธีการสอน พระญาณรักจิต ผู้อำนวยการศึกษามณฑลอีสานส่งแบบเรียนเร็ว บทบวกลมาให้สอน

การศาสนา ในปี ๑๑๘ มีพระอาราม ๑๒๕ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑๑๑ แห่ง ไร่ ๑๑ แห่ง จำนวนสงฆ์ ๕๘๕ รูป สามเณร ๖๘๐ ในปี ๑๑๙ สร้างวัดขึ้น ๕ อาราม วัดร้างไม่มี จำนวนสงฆ์เพิ่ม ๑๒๙ รูป สามเณร ๑๙๖ รูป วัดโรงสวดศาสนาอื่น ไม่มี สร้างโรงเรียนชั้น ๑ แห่ง

การโยธา ทำถนนสี่กั๊ก ยาว ๒๐ เส้น

การโทรเลข ได้ทำที่ออฟฟิศโทรเลขโดยเรียบร้อย”

ประทับตรารูปเทวดามาเป็นสำคัญ

พระยาอุษันธุ์

พระราชเมธี (วรวิทย์) (2531 : 6) ได้กล่าวถึง ได้กล่าวถึง คณะ อาญาสิทธิ์ คือ คณะผู้บังคับบัญชาการสิทธิ์ขาดเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “ คณะกรรมการเมืองผู้ใหญ่” พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า แต่งตั้ง “ เจ้าเมือง” “ผู้ว่าราชการเมือง” หรือ “ผู้สำเร็จราชการเมือง” มีบรรดาศักดิ์ เป็น “ พระ” “พระยา” “เจ้าพระยา” และถือศักดินาตามฐานะของเจ้าเมือง ทรงมอบอำนาจให้ปกครองบังคับบัญชาปลัดเมือง ขกบัตรเมือง กรมการราษฎรในเมืองนั้น ถ้ามีเมืองขึ้นให้บังคับบัญชาเมืองขึ้นด้วย ถ้าเป็นเมืองขึ้น ให้ฟังบังคับบัญชาเจ้าเมืองใหญ่แต่ที่เป็นบุตรธรรมและ ชอบด้วยราชการ แล้วทรงโปรดแต่งตั้ง กรมการเมืองผู้ใหญ่ รวมเป็น “ คณะอาญาสิทธิ์คือ เจ้าเมือง ปลัดเมือง ขกบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมือง (บางทีมีหลายคน)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคำพูดที่ในสมัยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คำว่า “ ท้าว” เป็นคำนาม แสดงยศบุคคล โดยมีคำว่า” ท้าว” แล้วจะมีคำที่เป็น ชื่อต่อไป เช่น ท้าว พรหม ท้าว มี 2 ประเภทคือ

ท้าวโดยกำเนิด หมายถึง ยศของผู้สืบสกุลขุนนาง กล่าวคือ ยศของบุตรการเมือง และบุตรของกรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ตลอดจน กรมการเมืองชั้นผู้น้อย ซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็น หลวง ทั้งชั้นสัญญาบัตร และชั้นประทวน มียศเป็น “ท้าว “ มาแต่แรกเกิด มียศแต่ไม่มี ตำแหน่ง นอกจากจะได้รับแต่งตั้ง เมื่อภายหลัง

ท้าวโดยแต่งตั้ง หมายถึงยศและตำแหน่งรวมกันอยู่ในคน ๆ ใดแก่ ยศท้าวที่มีขึ้น เพราะเจ้าเมืองแต่งตั้ง จะแต่งตั้งโดยคนธรรมดาสามัญมิใช่เชื้อสายเลย หรือแต่งตั้งท้าวโดยกำเนิดก็ได้

ธวัช ปุณโณทก (2526 : 8) กล่าวคำภาษาอีสาน หมายถึง ภาษาถิ่นที่พูดกันอยู่ทั่วไป ในภาคอีสานของไทย ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ อุรธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม สกลนคร ชัยภูมิ เลข หนองคาย บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ นอกจากนี้ยังภาษา ของชนกลุ่มน้อยที่อยู่กลุ่มภาษาไทยอีก เช่นภาษาเขมร และส่วย(กวย) ที่จังหวัดศรีสะเกษ และสุรินทร์

ธวัช ปุณโณทก (2531:70) กล่าวถึง ภาษาของชนกลุ่มน้อยในภาคอีสาน ได้แก่ภาษา เขมร ส่วย (กวย) กะเลิง โส้ และชาวนน ภาษาเหล่านี้จัดอยู่ในตระกูลเขมร – มอญ ถึงแม้ว่า ภาษาดังกล่าวจะเป็นภาษาตระกูลเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันมากจนไม่สามารถที่จะสื่อสาร กันได้เข้าใจ จึงไม่เป็นภาษาถิ่นของกันและกัน

ภาษาเขมร คือ ภาษาที่ประชากรใช้กันมากรองจากภาษาอีสาน คือ ประชากรส่วน ใหญ่ของจังหวัดสุรินทร์ บางส่วนของจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดบุรีรัมย์

ภาษาส่วย (กวย , กวย) เป็นภาษาของชนกลุ่มน้อยที่ใช้พูดกันมาก พอ ๆ กับภาษาเขมร ลักษณะ โครงสร้างของภาษาเป็นกลุ่มเดียวกับภาษาเขมร มีคำตรงกับภาษาเขมรจำนวนหนึ่ง ประชากรที่พูดภาษาส่วยมีภูมิลำเนาอยู่กระจัดกระจายเป็นกลุ่ม ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ และ ศรีสะเกษ

กรรณิกา ขุขันธิน (2542:5) ได้กล่าวถึงลักษณะน้ำเสียงในภาษาส่วยว่า เป็นภาษาที่ ไม่มีความแตกต่างของวรรณยุกต์เหมือนภาษาไทย แต่มีลักษณะน้ำเสียง (Voice Quality) คือ เป็นภาษาที่มีกลุ่มลักษณะเสียง (Requesters) โดยมีความแตกต่างของพยางค์ 2 ประเภท พยางค์ ที่มีเสียงสระแบบธรรมดา (Normal Voice) และพยางค์ที่มีเสียงสระก้อง-มีลม (Breathy Voice)

กรรณิกา ขุขันธิน (2543 : 1) ได้กล่าวถึงภาษาถิ่นว่า เป็นภาษาที่ใช้พูดกันในท้อง ถิ่นต่างๆ สื่อความหมายความเข้าใจกันระหว่างคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะแตกต่างออกไป จากภาษามาตรฐาน (ภาษากลาง) ทั้งด้านเสียง คำ ความหมาย การใช้คำ ภาษาถิ่นของไทย นั้นเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคอีสาน เช่น เดียวกับประชากรในหมู่บ้านกะกำ ตำบลตะเคียนลมศักดิ์ อำเภอขุขันธิ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาท้องถิ่นส่วยเป็นภาษาพื้นเมืองทำให้มีผลกระทบไปถึงลูกหลานที่อยู่ ในวัยเรียนขอมพูดภาษาส่วยเป็นส่วนใหญ่ด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ประกอบด้วย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความสำคัญทำให้ผู้วิจัยได้ความรู้เพิ่มเติมเพื่อประกอบดำเนินงานวิจัยเรื่อง ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอชุมพวงต่อไป

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของอำเภออุ้มผาง

ลักษณะทั่วไปของอำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไป มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 ลักษณะที่ตั้ง ที่ว่าการอำเภออุ้มผาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ถนนไกรภักดี ตำบลห้วยเหนือ อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอำเภออุ้มผาง ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาพนมดงรักเป็นพรมแดนระยะทางห่างจากจังหวัดศรีสะเกษ 49 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง และป่าเขาทางตอนใต้เป็นเทือกเขา มีลักษณะลาดต่ำจากทิศใต้ไปทิศเหนือติดกับอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ

1.2 เนื้อที่ อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ มีเนื้อที่ 914,309 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 571,426.87 ไร่

1.3 อาณาเขต อำเภออุ้มผาง จังหวัดศรีสะเกษ มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ และสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาพนมดงรักเป็นเส้นกั้นพรมแดน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอไพรบึง และอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ และอำเภอสังขะ อำเภอบัวเขมา จังหวัดสุรินทร์

1.4 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีลักษณะลาดต่ำจากทิศใต้ พื้นที่ทางทิศใต้เป็นเทือกเขาไม่สูงนัก ติดต่อกับเทือกเขาพนมดงรัก เป็นพื้นที่ป่าซึ่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งมีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่านพื้นที่ของอำเภออุ้มผาง ดังต่อไปนี้

1.4.1 ลำห้วยสำราญ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ไหลผ่านตำบล โสน ตำบลกันทรารมย์ ตำบลใจดี และตำบลห้วยเหนือ

1.4.2 ลำห้วยศาลา ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ไหลผ่านตำบลตาอุด ตำบลห้วยใต้ และตำบลห้วยเหนือ

1.4.3 ลำห้วยเหนือ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ไหลผ่านตำบลปรือใหญ่ ตำบลห้วยเหนือ และตำบลห้วยไค้

1.4.4 ลำห้วยดึกชู ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ไหลผ่านตำบลโสน และตำบลใจดี

1.5 พื้นที่และการใช้ประโยชน์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอชุมขันธ์ เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ทางการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอำเภอชุมขันธ์มีพื้นที่การเกษตรกรรมประมาณ 465,779 ไร่ หรือประมาณ ร้อยละ 81.51 ของพื้นที่ทั้งหมด

1.6 ภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

1.6.1 ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม

1.6.2 ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม

1.6.3 ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์

1.7 การปกครอง แบ่งการปกครองตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น มี 22 ตำบล 259 หมู่บ้าน มีเทศบาล 1 แห่ง คือเทศบาลห้วยเหนือ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลห้วยเหนือ มีองค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง และมีสภาตำบล 4 แห่ง

1.8 ประชากร มีประชากรทั้งสิ้น 127,294 คน แยกเป็นชาย 62,215 คน หญิง 62,079 คน ความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 169.68 คน/ตารางกิโลเมตร

2. สภาพเศรษฐกิจ มีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 การเกษตรกรรม อำเภอชุมขันธ์มีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 465,779 ไร่ ประมาณ 81.51 ของพื้นที่อำเภอ ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าชุมชน ที่ดินสาธารณประโยชน์ และแหล่งน้ำ ครอบครัวยุคเกษตรกรรม จำนวน 20,385 ครอบครัวยุคการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือข้าว ข้าวโพด ถั่วลิสง

พื้นที่ทางการเกษตรแยกเป็นรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 พื้นที่ทำนา 411,261 ไร่

2.1.2 พื้นที่ทำไร่ 8,673 ไร่

2.1.3 พื้นที่ทำสวน 5,966 ไร่

2.1.4 พื้นที่อื่นๆ 39,879 ไร่

อาชีพหลัก คือการทำนาข้าว ผลผลิตรวม 156,276 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 380 กิโลกรัม/ไร่

อาชีพรอง คือการปลูกปอแก้ว มันสำปะหลัง แดงโม พริก พืชผัก การเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีผลผลิตจากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล

2.2 การพาณิชย์ มีดังนี้

2.2.1 สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน 9 แห่ง

2.2.2 ธนาคารที่สำคัญ 3 แห่ง คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์จำกัด สาขาชุมชน ธนาคารออมสินจำกัด สาขาชุมชน และธนาคารกรุงเทพจำกัด สาขาชุมชน

2.2.3 สหกรณ์ จำนวน 3 แห่ง คือ สหกรณ์การเกษตรอำเภอชุมชน สหกรณ์การเกษตรนิคมปรือใหญ่ และสหกรณ์การเกษตรทับทิมสยาม 06

3. สภาพทางสังคม มีลักษณะดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษา มีดังต่อไปนี้

3.1.1 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่เปิดสอนระดับประถมศึกษา จำนวน 63 โรงเรียน และขยายโอกาสทางการศึกษา 27 โรงเรียน รวม 90 โรงเรียน

3.1.2 โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 6 โรงเรียน

3.1.3 โรงเรียนสังกัดการศึกษาเอกชน จำนวน 1 โรงเรียน

3.1.4 ระบบการศึกษานอกโรงเรียน มีกลุ่มสนใจ จำนวน 30 กลุ่ม กลุ่มฝึกวิชาชีพ ระยะสั้น จำนวน 31 กลุ่ม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 146 แห่ง และห้องสมุดประชาชน 1 แห่ง

3.2 การศึกษาและศิลปะ วัฒนธรรม

3.2.1 การศาสนา ประชาชนนับถือศาสนาพุทธประมาณ 98 % ศาสนาอื่น ๆ อีก 2 % และมีสถาบันหรือองค์กรทางศาสนา คือ วัด 45 แห่ง สำนักสงฆ์ 6 แห่ง ที่พักสงฆ์ 14 แห่ง

3.2.2 ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สำคัญ คือประเพณี แชนโดนตา พิธีเล่นแม่มด ประเพณีเวสสันดรชาดก ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์

3.2.3 ภาษา ประชาชนนอกจากจะใช้ภาษาไทยกลางแล้ว ประชาชนในชนบท
ยังใช้ภาษาพื้นเมือง คือภาษาเขมร ภาษาไทยอีสาน (ลาว) ภาษาส่วย และภาษาเยอ

3.2.4 การแต่งกาย การแต่งกายพื้นบ้านของประชาชนอำเภออุ้มผาง ในอดีตจะ
แต่งกายตามเผ่าที่พูดภาษาแตกต่างกันออกไป ปัจจุบันในชนบทบางแห่ง โดยเฉพาะอย่างคนเผ่า
คนแก่ยังคงแต่งกายดังกล่าวอยู่ บางส่วนแต่งตามสมัยนิยม

3.3 การสาธารณสุข มีดังต่อไปนี้

3.3.1 สถานบริการด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลขนาด 60 เตียง 1 แห่ง สำนักงาน
สาธารณสุข 1 แห่ง สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน 27 แห่ง สถานพยาบาล 3 แห่ง ร้านขายยา
แผนปัจจุบัน 7 แห่ง และสถานพยาบาลเอกชน(คลินิก) 5 แห่ง

3.3.2 จำนวนบุคลากรด้านสาธารณสุข จำนวนบุคลากรด้านสาธารณสุขของ
โรงพยาบาลอำเภออุ้มผาง มีแพทย์ 7 คน ทันตแพทย์ 3 คน เภสัชกร 3 คน พยาบาล 42 คน

3.4. สถานที่ท่องเที่ยว มีดังต่อไปนี้

3.4.1 หลวงพ่อโตวัดเข็ญนุรพาราม หมู่ที่ 13 บ้านพราน อำเภออุ้มผาง
จังหวัดศรีสะเกษ

3.4.2 ปราสาทตาเล็ง หมู่ที่ 1 บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภออุ้มผาง
จังหวัดศรีสะเกษ

3.4.3 เกาะกฐิ์บึงโบราณ หมู่ที่ 2 บ้านเปี่ยมตะลวก ตำบลโคกเพชร อำเภออุ้มผาง
จังหวัดศรีสะเกษ

3.5 วัดที่สำคัญ วัดที่สำคัญมีหลายแห่ง คือ วัดเข็ญนุรพาราม วัดจันทร์นคร (บก)
วัดไทยเทพนิมิตร วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) วัดกลางอัมรินทร์ราวาส วัดบ้านสะอาก วัดถ้ำสระพงษ์
วัดป่าหนองโพธิ์

3.6 โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ ปราสาทตาเล็ง ปราสาทกุดที่วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

3.7 โบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ หลวงพ่อโตวัดเข็ญนุรพาราม คู่พระธรรมวัด
โพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

3.8 บุคคลสำคัญ คือพระยาอุษณัฏฐ์ภักดีศรีนครลำดวน (เจ้าเมืองอุ้มผาง) จำนวน 9 คน

3.9 ศิลปะ ทัศนกรรม ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทำครุ่อบบ้านสะอาก
การทำเวียนน้อยบ้านใจดี ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านแตรง ฯลฯ

3.10 ระบบบริการพื้นฐาน มีดังต่อไปนี้

3.10.1 การคมนาคม มีถนนราดยางสายหลัก 2 สาย คือ ขุขันธ์ – ศรีสะเกษ และ สาย โขดชัย – เฉลิมสุข นอกจากนี้ยังมีถนนราดยางเชื่อมภายในหมู่บ้าน 10 สาย ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของเร่งรัดพัฒนาชนบท และสำนักงาน โยธาจังหวัด และมีถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ทุกตำบล

3.10.2 การ โทรคมนาคมติดต่อสื่อสาร มีที่ทำการ ไปรษณีย์ 1 แห่ง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 1 แห่ง ร้านอินเตอร์เน็ตเอกชน 2 แห่ง (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอขุขันธ์. 2545 : 1-5)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของอำเภอขุขันธ์ ในเรื่องสภาพทั่วไป สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

บทที่ 4

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแบ่งเนื้อหาเป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักร โบราณที่เกี่ยวข้อง
2. ประวัตินุคคลสำคัญ
3. โบราณสถานและโบราณวัตถุ
4. ขนบธรรมเนียมประเพณี
5. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

1. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรโบราณที่เกี่ยวข้อง (ประวัติเมืองขุขันธ์)

คำว่า “ขุขันธ์” เพี้ยนมาจาก “คูขันธ์” สารานุกรมไทย (2542 : 353) เป็นชื่อเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ ปรากฏในพงศาวดารอีสานว่า ตั้งขึ้นในสมัยอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2302 ในสมเด็จพระที่นั่งศรีสุริยามรินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ นักโบราณคดีเห็นว่าเมืองนี้น่าจะเป็นเมืองสมัยขอม เพราะมีโบราณสถานคือพระปรางค์สมัยขอมอยู่หลายแห่ง เช่น ปรางค์กู่ หรือปราสาทบ้านกู่ ปราสาทสมอ ปราสาทตาเล็ง เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของเมืองขุขันธ์ มีว่า เมื่อ พ.ศ. 2302 พระยาช้างเผือกแตกโรงออกจากรุงเข้าไปในป่าแขวงเมืองจำปาศักดิ์ พระเจ้าเอกทัศ โปรดให้สองพี่น้องกุมไพรพลติดตามพระยาช้างเผือกมาทางเมืองพิมาย จนเลขมาถึงบริเวณฝั่งแม่น้ำมูลตอนใต้ (สองพี่น้องที่คู่ไพรพลมาครั้งนี้ผู้จดพงศาวดารเข้าใจว่าเป็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท)

การติดตามจับพระยาช้างเผือกได้ในครั้งนี้ มีพวกเขมร ส่วย หลายคนให้การช่วยเหลือได้แก่ ตากะจะ และเชียงขัน บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวนใหญ่ เชียงฆะ บ้านโคกยาง หรือบ้านอึ้งปึง เชียงปุมบ้านโคกเมืองที่ เชียงสี่ บ้านกุดหวายหรือบ้านเมืองเดา ในการนำช้างเผือกกลับครั้งนั้น ช้างเผือกป่วยต้องพักรักษาที่บ้านแห่งหนึ่ง จึงเรียกบ้านนั้นว่า บ้านเจียงอี (เจียงอี

เป็นภาษาส่วย เจียงหมายถึง ช้าง อี หมายถึง ป่วย บ้านนั้นตั้งอยู่บริเวณวัดเจียงอี อยู่ในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษในปัจจุบัน) คนเหล่านี้ได้ติดตามสองพี่น้องนำพระยาช้างเผือกมาส่งยังอยุธยา และได้รับแต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์ ดังนี้

ตากะจะ เป็น หลวงแก้วสุวรรณ

เจียงขัน เป็น หลวงปราบ

เจียงมะ เป็น หลวงเพชร

เจียงปุม เป็น หลวงสุรินทรภักดี

เจียงสี เป็น หลวงศรีนครเดา

ทั้งหมดนี้มีหน้าที่ควบคุมพวกเขมรช่วยป่าดง ตามคำบถที่ตนอยู่โดยขึ้นต่อเมืองพิมาย และต่อมาได้เป็นผู้นำ ช้าง ม้า แก่นสน ขางสน ปีกนก นอระมาด(นอแรด) งาช้าง ช้าง และอื่น ๆ ไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ที่อยุธยา จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และตำแหน่งเจ้าเมืองดังนี้

หลวงแก้วสุวรรณ (ตากะจะ) เป็น พระไกรภักดีศรีนครลำดวน ยกบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ให้เป็น “เมืองขุขันธ์”

หลวงเพชร (เจียงมะ) เป็น พระสังฆบุรีศรีนครอัจจะ ยกบ้านโคกยาง หรือบ้านอั้งปึง เป็น เมืองสังฆะ

หลวงสุรินทรภักดี (เจียงปุม) เป็น พระสุรินทรภักดีศรีนครจางวาง ยกบ้านประทายสมันต์ (บ้านประทายสมันต์ ย้ายมาจากบ้านเมืองที เพราะบ้านเมืองทีเดิมคับแคบ) เป็นเมืองประทายสมันต์ ต่อมาเป็นเมือง สุรินทร์

หลวงสินครเดา (เจียงสี) เป็นพระศรีนครเดา ยกบ้านกุดหวาย เป็น เมืองรัตนบุรี

พ.ศ. 2321 สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เจ้าเมืองขุขันธ์ เมืองสังฆะ และเมืองสุรินทร์ เป็น “พระยา” ทั้ง 3 เมืองโดยใช้ราชทินนามเดิม และในปีเดียวกันนี้ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เจ้าเมืองขุขันธ์ถึงแก่กรรม โปรดให้หลวงปราบ (เจียงขัน) เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวนเจ้าเมืองขุขันธ์แทน เจ้าเมืองขุขันธ์คนใหม่จึงย้ายเมืองขุขันธ์จากบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวนมาตั้งที่บ้านแตระ (บริเวณอำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน)

พ.ศ. 2349 สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองขุขันธ์ สุรินทร์ และสังฆะ ได้เข้าร่วมราชการสงคราม มีความดีความชอบ และได้โปรดให้เมืองทั้ง 3 ขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยตรง ไม่ต้องขึ้นกับเมืองพิมาย

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดกบฏเจ้านองศ์ที่เวียงจันทร์ ในการนี้เจ้านครจำปาศักดิ์ (โย) บุตรเจ้านองศ์ ยกทัพมาตีเมืองขุขันธ์ สังฆะ สุรินทร์ ได้ทั้ง 3 เมือง จับพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 3 กับปลัด ขกกระบัตร กรมการเมืองฆ่าเสียเพราะไม่ยอมเป็นพรรคพวกด้วย ส่วนเจ้าเมืองสุรินทร์ สังฆะ หนีรอดไปได้ เมื่อปราบกบฏครั้งนี้เรียบร้อยแล้ว โปรดให้ตั้งพระยาสังฆะ ไปเป็นเจ้าเมืองขุขันธ์ ชื่อ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน

พ.ศ. 2393 เจ้าเมืองขุขันธ์ถึงแก่กรรม โปรดให้พระยาภักดีภูธรสงคราม (ใน) ปลัดเมืองขุขันธ์เป็นเจ้าเมืองขุขันธ์ โดยเปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็น “พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองคนต่อ ๆ มาจึงให้ชื่อตำแหน่งนี้

เมืองขุขันธ์ มีเจ้าเมืองปกครองต่อ ๆ กันมาถึง 9 คน มีอาณาเขตไปถึงเมืองมะโนไพร เมืองจอมกระสาน เมืองไชยบูรณ์ และเมืองวาริแสนของ

พ.ศ. 2447 ไทยเสียดินแดนมณฑลบูรพาแก่ฝรั่งเศสจึงได้ย้ายที่ทำการเมืองขุขันธ์มาไว้ที่เมืองศรีสะเกษ แต่ยังคงเรียกว่าเมืองขุขันธ์ ยกเมืองขุขันธ์เดิมเป็น “อำเภอห้วยเหนือ”

พ.ศ. 2459 มีพระราชบัญญัติเปลี่ยนการเรียกนามเมืองเป็นจังหวัด จึงเรียกชื่อว่า “จังหวัดขุขันธ์” เปลี่ยนตำแหน่ง “เจ้าเมือง” หรือ “ผู้ว่าการเมือง” เป็น “ผู้ว่าราชการจังหวัด”

พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้ออกพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่อจังหวัดขุขันธ์ เป็น “จังหวัดศรีสะเกษ” และเปลี่ยนชื่ออำเภอห้วยเหนือ เป็นอำเภอขุขันธ์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

2. ประวัติบุคคลสำคัญ (เจ้าเมืองขุขันธ์)

ประวัติบุคคลสำคัญที่จะกล่าวถึง คือประวัติเจ้าเมืองที่เคยปกครองเมืองขุขันธ์ ซึ่งมีทั้งหมด 9 คน ดังต่อไปนี้

1. พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 1

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 1 เดิมชื่อตากะจะเป็นหัวหน้าเขมร ช่วยปาดง ที่ช่วยจับพระยาช้างเผือกครั้งแตกโรงออกจากกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2302 ในสมเด็จพระที่นั่งศรีสุริยารินทร์ หรือพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา และได้ติดตามพระยาช้างเผือกนำกลับกรุงศรีอยุธยา จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงแก้วสุวรรณ” ให้ความคุมเขมร ช่วยปาดง ในถิ่น

ที่อยู่ของคนบริเวณบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ หรือ ปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ขึ้นกับเมืองพิมาย

ต่อมาได้ได้นำช้าง ม้า แก่นสน ยางสน ปีกนก นอระมด (นอแรด) งาช้าง ขี้ผึ้ง ซึ่งเป็นของส่วยไปส่ง ณ กรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น “พระไกรภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองขุขันธ์ และยกบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ หรือ ปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ขึ้นเป็น “เมืองขุขันธ์ หรือ ขุขันธ์” เมื่อประมาณ พ.ศ. 2306

พ.ศ. 2319 เมืองขุขันธ์ ได้ช่วยพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) และเจ้าพระยาสุรสีห์พิณวาทิราช (บุญมา) ยกทัพไปตีเวียงจันทร์ เพราะพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตแห่งเวียงจันทร์ ได้ให้พระยาสุโข ยกทัพมาตีบ้านคอนมดแดง และจับพระวอฆ่าเสีย การไปทัพครั้งนั้น ทำศึกจนได้รับชัยชนะ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เลื่อนเจ้าเมืองขุขันธ์ เป็น “พระยา” พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) ถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ. 2321 อยู่ในตำแหน่งเจ้าเมืองได้ 19 ปี

2. พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 2

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 2 เดิมชื่อ เชียงขัน เป็นหัวหน้าเขมร ส่วย ป่าดง ที่ช่วยจับพระยาช้างเผือกครั้งแตกโรงออกจากกรุงศรีอยุธยา และเป็นผู้ควบคุมดูแลเขมร ส่วยป่าดง ที่บริเวณบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ หรือ ปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน เช่นเดียวกับตากะจะ ครั้งเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หลวงแก้วสุวรรณ (ตากะจะ) เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน นั้น โปรดให้ เชียงขัน เป็น “หลวงปราบ”

เมื่อครั้งเมืองขุขันธ์ได้ร่วมยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทร์ พ.ศ. 2319 นั้น หลวงปราบ (เชียงขัน) เป็นทหารเอก ทำศึกจนได้รับชัยชนะ ได้นำงาคำเวียง หมิงหม้ายชาวลาวซึ่งเกิดจากตระกูลใหญ่เป็นภรรยา ต่อมาได้อพยพครอบครัวนางคำเวียงพร้อมบ่าวไพร่ มาตั้งบ้านเรือนที่บ้านบก (ยังคงใช้ชื่อว่าบ้านบก ต.ห้วยเหนือ อ.ขุขันธ์ จ. ศรีสะเกษในปัจจุบัน)

พ.ศ. 2322 สมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) ถึงแก่อนิจกรรม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หลวงปราบ (เชียงขัน) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองขุขันธ์คนต่อมา และได้ย้ายเมืองจากบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ หรือบ้าน

ปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ไปตั้งที่บ้านแตระ เป็นเมืองขุขันธ์ ตามที่พระยาไกรภักดีศรีนคร
ลำดวน (ตากะจะ) เตรียมการไว้ เพราะเห็นว่าเมืองเดิมกันดารน้ำ (ในการย้ายเมืองครั้งนั้น ได้มี
การฝังหลักเมืองตามประเพณี หลักเมืองนั้นยังคงปรากฏให้เห็น ณ มุมวัดกลางอัมรินทร์ราวาส
ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ตรงท่าทุกวันนี้)

พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระยาไกรภักดี
ศรีนครลำดวน (เชียงขัน) มีใบบอกขอตั้งท้าวบุญจันทร์ บุตรเลี้ยงเป็น "พระไกร" ตำแหน่งผู้ช่วย
ราชการเมือง และพระราชนามเปลี่ยนนามเจ้าเมืองขุขันธ์ เป็น "พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนคร
ลำดวน"

ต่อมาพระไกร (ท้าวบุญจันทร์) บอกกล่าวโทษไปยังกรุงเทพฯ พระยาขุขันธ์ภักดี
ศรีนครลำดวน(เชียงขัน) ติดคบบกับพวกญวนต่างประเทศ จะเป็นกบฏ เพราะพระไกร (ท้าว
บุญจันทร์) มีความโกรธพยาบาท ที่พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน)มักจะเรียกคนว่า
ลูกเชลย เมื่อพิจารณาคดีที่กรุงเทพฯ แล้วได้ความตามข้อกล่าวหา พระยาไกรภักดีศรีนคร
ลำดวน (เชียงขัน) ถูกจำคุก ณ กรุงเทพมหานคร อยู่ในตำแหน่งเจ้าเมืองได้ 4 ปี

3. พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 3

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 3 เดิมชื่อ
บุญจันทร์ เป็นบุตรเลี้ยงของพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) มารดาชื่อนางคำเวียง เป็น
ชาวเวียงจันทร์ หลังจากพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) ถูกจำคุก ณ กรุงเทพมหานคร
จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จากตำแหน่งพระไกร เป็นตำแหน่งเจ้าเมือง
ขุขันธ์ คนต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2327

พ.ศ. 2349 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชดำริว่า เมืองขุขันธ์
ได้ตามเสด็จในการสงครามหลายครั้ง จนมีความชอบมากจนให้ยกเมืองขุขันธ์ขึ้นกับกรุงเทพฯ

พ.ศ. 2369 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เกิดกบฏเจ้า
อนุวงศ์ พระเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งนครเวียงจันทร์เป็นกบฏยกทัพเข้าตีเมืองนครราชสีมา เจ้าโย
(โอรสพระเจ้าอนุวงศ์) เจ้านครจำปาศักดิ์เข้ายึดเมืองขุขันธ์ สังฆะ สุรินทร์ จับพระไกรภักดี
ศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองขุขันธ์ พระภักดีภูธรสงคราม(มะนะ) ปลัดเมือง พระแก้ว
มนตรี (เทศ) ยกกระบัตรเมือง ฆ่าเสีย ส่วนพระยาสังฆะ และพระยาสุรินทร์หนีไปได้

ต่อมากองทัพกรุงเทพฯ ปรากฏบฏสำเร็จ พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน(บุญจันทร์) อยู่ในตำแหน่งเจ้าเมืองได้ 43 ปี

4. พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 4

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 4 เดิมชื่อ เชียงชนะ (บางตำราว่า ทองด้วง หรือ เกา) หลังจากที่กองทัพกรุงเทพฯ ปรากฏบฏเจ้าอนุวงศ์เรียบร้อยแล้ว เมืองขุขันธ์หาเจ้าเมืองไม่ได้ พ.ศ. 2371 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พระยาสังฆะบุรีศรีนครอัจจะ (เชียงชนะ) จากเมืองสังฆะบุรี เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) เจ้าเมืองขุขันธ์ พระไชย (ใน) เป็นพระภักดีภูธรสงคราม ปลัดเมือง พระสุเพื่อน (นวน) เป็นพระแก้วมนตรี ขกกระบัตร์เมือง ให้นายหล้าบุตร พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) เป็นพระมหาดไทย และให้นายอินทร์ บุตร พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) เป็นพระยาสังฆะ เจ้าเมืองสังฆะต่อไป

พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความมั่นคงให้แก่เมืองขุขันธ์เป็นอย่างมาก เช่น ในปี พ.ศ. 2376 และ พ.ศ. 2383 ได้เกณฑ์คนเมืองขุขันธ์ไปรบกับญวนในเขมร

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2388 ได้ขอพระบรมราชานุญาต ตั้งบ้านไพร่ตระหมัก หรือบ้านสีดา ขึ้นเป็นเมือง และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามเมืองที่ตั้งใหม่นี้ว่า “เมืองมโนไพร” และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้หลวงภักดีจางง หรือ ทิดพรม เสมียนตรากรมการเมืองขุขันธ์ (บุตรเขยของพระยาเดโชหัวหน้าเขมรกับพญาที่พาครอบครัวอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตเมืองนครจำปาศักดิ์) เป็นเจ้าเมืองมโนไพร พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงชนะ) ถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ. 2393 อยู่ในตำแหน่งเจ้าเมืองได้ 22 ปี

5. พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม ใน) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 5

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม ใน) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 5 เดิมชื่อใน เคยได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระไชย และพระภักดีภูธรสงคราม ปลัดเมืองขุขันธ์ ตามลำดับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น

“พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองขุขันธ์ เลื่อนพระมหาดไทย (หล้า) เป็นพระภักดี
 ภูธรสงคราม ปลัดเมืองแทน ต่อมาถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้นายกิ่ง บุตร
 พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (เซียงขัน) เป็นพระภักดีภูธรสงคราม ปลัดเมือง ให้นายศรีเมือง
 เป็นพระมหาดไทย พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม ใน) ถึงแก่
 อนิจกรรมเมื่อปี พ.ศ. 2393 อยู่ในตำแหน่งได้ 1 ปี

6. พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระแก้วมนตรี ยกกระบัตรนวน) เจ้าเมือง ขุขันธ์คนที่ 6

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระแก้วมนตรี ยกกระบัตรนวน) เจ้าเมืองขุขันธ์
 คนที่ 6 เดิมชื่อนวน เคยได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระแก้วมนตรี ยกกระบัตรนวนเมืองขุขันธ์ พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็น “พระยาขุขันธ์
 ภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองขุขันธ์คนต่อมา เลื่อนพระมหาดไทย (ศรีเมือง) เป็นยกกระบัตรนวนเมือง
 พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระแก้วมนตรี ยกกระบัตรนวน) ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อปี พ.ศ.
 2394 อยู่ในตำแหน่งได้ 1 ปี

7. พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม กิ่ง) เจ้าเมืองขุขันธ์ คนที่ 7

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม กิ่ง) เจ้าเมืองขุขันธ์ คนที่ 7
 เดิมชื่อกิ่ง เคยได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระภักดีภูธรสงคราม ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
 กระหม่อมให้เป็น “พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองขุขันธ์คนต่อมาเลื่อนพระ
 ยกกระบัตรนวน (ศรีเมือง) เป็นพระภักดีภูธรสงคราม ปลัดเมือง ให้พระวิเศษ (พิมพ์) เป็นพระแก้ว
 มนตรี ยกกระบัตรนวน พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระภักดีภูธรสงคราม กิ่ง) ถึงแก่
 อนิจกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2395 อยู่ในตำแหน่งได้ 1 ปี

8. พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระวิไชย วัง) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 8

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระวิไชย วัง) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 8 เดิมชื่อ วัง เป็น
 บุตรพระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (เซียงขัน) เจ้าเมืองขุขันธ์ คนที่ 2 เคยได้รับบรรดาศักดิ์

พระวิไชย ตำแหน่ง ยกกระบัตร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองขุขันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2395

พ.ศ. 2410 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (วัง) มีใบบอกกราบบังคมทูลพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกบ้านกันตวด ตำบลห้วยอุทุมพร เจริญเขาคเป็น เมืองอุทุมพรพิสัย ให้นายบุตดี บุตรพระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (วัง) เป็นพระอุทุมพรเทศารักษ์ เจ้าเมือง และยกตำบลห้วยลำแสนไพรอาบาล ขึ้นเป็น เมืองกันทรลักษ์ ให้พระแก้วมนตรี (พิมพ์) เป็นพระกันทรลักษ์เจ้าเมือง โดยให้เมืองทั้งสองขึ้นกับเมืองขุขันธ์

พ.ศ. 2411 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้สำเร็จราชการ โศกแซงชัน ที่เมือง ไช้ฉ่องน แจ้จ้อรัฐบาลสยามว่า รัฐบาลไทยได้ตั้งเมือง ในเขตแดนเขมร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หลวงเดโชอักษร ขุนอินทรอนันต์ เป็นข้าหลวงพร้อมด้วยพระยาทรงพลกรรมการ ใต้สวน และตรวจทำแผนที่ส่งกรุงเทพฯ เพราะเกรงว่าเขตเมืองเขตแขวงเมืองกันทรลักษ์ และเมืองอุทุมพรพิสัย จะคาบเกี่ยวกับเขตแดนฝ่ายเขมร จึงได้ย้ายเมืองกันทรลักษ์ไปตั้งที่บ้านลาวเดิม และเมืองอุทุมพรพิสัยไปตั้งที่บ้านปรือ (ผือ)

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระวิไชย วัง) ถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2426 อยู่ในตำแหน่งเจ้าเมืองได้ 30 ปี

9. พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวปัญญา) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 9

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวปัญญา) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 9 เดิมชื่อปาน หรือปัญญา ขุขันธ์ชิน เป็นบุตรพระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (พระวิไชย วัง) เนื่องจากเป็นบุตรเจ้าเมืองจึงมีคำนำหน้าว่า “ท้าว” (พระราชเมธี กล่าวว่า คำว่า ท้าว เป็นคำนำหน้านาม แสดขศบุคคล ถ้าบุคคลนั้นเป็นบุตรของเจ้าเมือง กรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ จะถือว่าเป็นท้าวโดยกำเนิด)

พระขุขันธ์ภักดี (ท้าวปัญญา) กับพระรัตนวงษา (จันดี) ได้นำช้างพังสี่ประหลาด และช้างพังตาดำ ลงไปถวาย ณ กรุงเทพมหานคร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระขุขันธ์ภักดี เป็น ว่าที่พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมืองขุขันธ์ และพระรัตนวงษา เป็น ว่าที่ปลัดเมืองขุขันธ์ รักษาราชการบ้านเมืองสืบไป

พ.ศ. 2428 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตัดทางโทรเลขแดนนครจำปาศักดิ์ ไปเมืองขุขันธ์ แต่เมืองขุขันธ์ไปเมือง

เสียมราชู เกณฑ์คนเมืองขุขันธ์ เมืองสังขะ ตรวจคัดทางโทรเลขอยู่ ณ เมืองขุขันธ์ อุทุมพร และ มโนไพร และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีท้องตรา (หนังสือคำสั่งที่ประทับ ตราของเจ้ากระทรวง) ให้เจ้าเมือง กรมการหัวเมืองทั้งปวง พึงบังคับบัญชาขออธิบดีกรมไปรษณีย์ โทรเลข ในส่วนราชการไปรษณีย์โทรเลข

พ.ศ. 2430 กรมโทรเลขได้จัดมิสเตอร์อีซซอน ไลแมน ไปตรวจรักษาสายโทรเลข ระหว่างเมืองนครจำปาศักดิ์ ไปเมืองขุขันธ์ ไปเมืองเสียมราชู แต่พอไปถึงเมืองขุขันธ์ ก็ถึงแก่กรรม

พ.ศ. 2431 หลวงเสนีย์พิทักษ์ (พร ศรีเพ็ญ) ข้าหลวงกำกับราชการเมืองขุขันธ์ถึงแก่กรรม ขณะไปตรวจราชการเมืองอุทุมพรพิสัย และให้หลวงนครบุรีดำรงตำแหน่งแทน

พ.ศ. 2433 ได้มีการเปลี่ยนแปลงราชการบริหารของแผ่นดินมากมาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ข้าหลวงใหญ่ มีอำนาจเต็มในภาคอีสาน ได้ทำการแทนพระเนตรพระกรรณให้พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นข้าหลวงใหญ่ ประทับ ณ เมือง อุบลราชธานี เรียกหัวเมืองลาวกาว

พ.ศ. 2435 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พระศรีพิทักษ์ (หว่าง) เป็นข้าหลวงเมืองขุขันธ์

พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสยกกองทัพขึ้นเมืองเชียงแตง สัตตันคร สาม โบก ซึ่งเป็นราชอาณาจักรไทย พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวกาว ให้เกณฑ์กำลังหัวเมืองสุรินทร์ ศรีสะเกษ ขุขันธ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เมืองละ 800 คน เมืองสุวรรณภูมิ แกละยโสธร เมืองละ 500 คน ฝึกการรบดีแล้ว ส่งกำลังเข้าตีกรุงรัตนของฝรั่งเศสทุกจุด สถานการณ์สงบลงในเดือนตุลาคม 2436 ต่างฝ่ายต่างถอนกำลังรบ

พ.ศ. 2436 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ มาไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์แทน

พ.ศ. 2437 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เปลี่ยนมณฑลเทศาภิบาล มณฑลลาวกาว เดิมเป็นมณฑลอีสาน เหลือเมืองในสังกัด 7 เมือง คือ อุบลราชธานี นครจำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์

พ.ศ. 2443 ทางราชการยุบเมืองเล็กลงเป็นอำเภอ และแบ่งเมืองใหญ่บางเมืองออกเป็นหลายอำเภอ พร้อมกับมีการแต่งตั้งตำแหน่งผู้ปกครองเมืองและผู้ปกครองอำเภอขึ้นใหม่

ท้าวบุญจัน ท้าวทัน และหลวงรัตน กรมการเมืองที่หมคอำนาจ ไม่ได้รับตำแหน่งใด จึงเสนอขอให้ย้ายอำเภอกันทรลักษ์ (เดิมอยู่บ้านบักคอง) ไปอยู่ที่บ้านลี หรือขอให้ตั้งบ้านลีเป็นอำเภอ และตนขอตำแหน่งนายอำเภอ พระยาขุนันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวปัญญา) เห็นชอบด้วย แต่พระยาบำรุงบูรณะประจัน (จันดี) ข้าหลวงบริเวณเมืองขุขันธ์ไม่เห็นด้วยทั้ง 2 กรณี จึงมีความโกรธเคือง หนีไปตั้งตัวเป็นผู้มีบุญอยู่ที่สันเขาบรรทัดเขตเมืองขุขันธ์ รวบรวมราษฎรเข้าเป็นพรรคพวกจำนวนมาก พระยาบำรุงบูรณะประจัน (จันดี) ข้าหลวงบริเวณเมืองขุขันธ์ ได้กราบทูลเหตุการณ์ให้พระเจ้าที่นั่งยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงทราบ และโปรดให้นายร้อยโทห้วน ไปตรวจตรา เหตุการณ์จึงสงบเรียบร้อย

พ.ศ. 2447 ได้ย้ายที่ทำการเมืองขุขันธ์ มาตั้งที่ ที่ทำการเมืองศรีสะเกษในปัจจุบันและยังคงใช้ชื่อเมืองว่า “เมืองขุขันธ์” (ต่อมาขุขันธ์เดิมเป็นอำเภอ เรียกว่า “อำเภอห้วยเหนือ”

พ.ศ. 2450 มณฑลอิสานแบ่งออกเป็น 4 บริเวณ คือ บริเวณอุบลราชธานี บริเวณร้อยเอ็ด บริเวณสุรินทร์ บริเวณขุขันธ์ บริเวณขุขันธ์ แบ่งออกเป็น 3 เมือง คือ

1. เมืองขุขันธ์ พระยาขุนันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวปัญญา) เป็นผู้ว่าราชการเมือง มี 3 อำเภอคือ เมืองขุขันธ์ อำเภอเมืองอุทุมพรพิสัย อำเภอเมืองกันทรลักษ์

2. เมืองศรีสะเกษ พระภักดีโยธา (เหง้า) เป็นผู้ว่าราชการเมือง มี 4 อำเภอ คือ อำเภออุทัยศรีสะเกษ (กันทรารมย์) อำเภอกลางศรีสะเกษ (ศรีสะเกษ) อำเภอปทุมศรีสะเกษ (อุทุมพร) อำเภอรามีสไล

3. เมืองเดชอุดม พระสุรเดชอุดมภักย์ (ทองปัญญา) เป็นผู้ว่าราชการเมือง มี 3 อำเภอ คือ อำเภอปทุมเดชอุดม อำเภอกลางเดชอุดม อำเภออุทัยเดชอุดม

พ.ศ. 2455 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แยกมณฑลอิสานออกเป็น 2 มณฑล คือมณฑลร้อยเอ็ดและมณฑลอุบลราชธานี มณฑลอุบลราชธานี มีเมืองในสังกัด 3 เมือง คือ เมืองอุบลราชธานี เมืองขุขันธ์ เมืองสุรินทร์

พ.ศ. 2459 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 กระทรวงมหาดไทยประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองทุกเมืองเป็นจังหวัด ผู้ว่าราชการเมือง เป็น ผู้ว่าราชการจังหวัด เมืองขุขันธ์เปลี่ยนเป็นจังหวัดขุขันธ์เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459

พ.ศ. 2481 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีพระราช

กฤษฎีกา เปลี่ยนชื่อจังหวัดขุขันธ์ เป็นจังหวัดศรีสะเกษ และเปลี่ยนชื่อเมืองขุขันธ์เดิม เป็นอำเภอห้วยเหนือ (อำเภอขุขันธ์ในปัจจุบัน) มีหลวงสุระรัตนมัย (บุญมี ขุขันธ์) เป็นนายอำเภอคนแรก เมืองขุขันธ์จึงเป็นอำเภอหนึ่ง ของจังหวัดศรีสะเกษ มาจนถึงทุกวันนี้

พระยาขุขันธ์ภักดีศรีนครลำดวน (ท้าวปัญญา) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 9 อยู่ในตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. 2426 – ราว พ.ศ. 2447 มีภรรยาและบุตร-ธิดา ดังต่อไปนี้

1. ภรรยาคนที่ 1 มี บุตร-ธิดา 4 คน คือ

1.1 นางพลอ เจริญศรีเมือง

1.2 นางกล้วย ศรีเมือง

1.3 นายขุนทอง ขุขันธ์

1.4 นางจำปาทอง ศรีสุภาพ

2. ภรรยาคนที่ 2 นางแย้ม (บ้านหาด) มีบุตรชาย 2 คน คือ

2.1 นายบุญถึง ขุขันธ์ (บิดานายตระกูลยง ขุขันธ์ สามีของผู้วิจัย)

2.2 นายศรีเมือง ขุขันธ์

3. ภรรยาคนที่ 3 นางเทศ เป็นบุตรของพระยาบำรุงบูรประจัน (จันดี) มีบุตร 1 คน คือ นางจันทร์สด ขุขันธ์

3. โบราณสถาน โบราณวัตถุ

โบราณสถาน

โบราณสถาน พงมานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 ได้ให้ความหมายว่า สิ่งที่เกิดขึ้นที่ไม่ได้มีอายุเก่าแก่ 100 ปี ขึ้นไป (2530 : 311) โบราณสถานที่สำคัญ ของอำเภอขุขันธ์ มีดังต่อไปนี้

วัดที่สำคัญ

1. วัดเขียนบูรพาราม

วัดเขียนบูรพาราม เดิมเรียกว่าวัดเขมร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเมืองขุขันธ์ (บริเวณบ้านพราน ต.ห้วยเหนือ อ. ขุขันธ์ ในปัจจุบัน) ต่อมาเรียกว่า “วัดเขียนบูรพาราม” ทำการก่อสร้าง

เมื่อปี พ.ศ. 2323 สมัยกรุงธนบุรี โดยพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงจัน) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 2 หลังจากย้ายเมืองจากบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ หรือ ปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำดวน ไปตั้งที่บ้านแควะ เป็นเมืองขุขันธ์แล้ว พบว่ามีองค์พระพุทธรูปในป่าทึบ จึงได้จัดให้ราษฎรแผ้วถาง แล้วปรับปรุงสร้างฐานและหลังคาครอบองค์พระพุทธรูป สร้างกุฏิ และนิมนต์พระภิกษุ สามเณรอยู่ประจำวัน

พ.ศ. 2523 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 พระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองขุขันธ์คนที่ 3 ได้ทำการบูรณะเป็นครั้งแรกด้วยการก่ออิฐหุ้มองค์เดิม สร้างฐานให้สูงขึ้น ถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในขณะนั้น จึงเรียกว่า “หลวงพ่อดุ”

พ.ศ. 2471 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทำการบูรณะครั้งที่ 2 โดยพระสมุห์เนตร จันทาโก เจ้าอาวาสในขณะนั้น ได้ให้ช่างชาวญวน ก่ออิฐหุ้มพระพุทธรูปองค์เดิมให้ใหญ่ขึ้น ดังที่ปรากฏองค์พระพุทธรูปในปัจจุบัน และสร้างโรงอุโบสถใหม่ครอบองค์พระพุทธรูปอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2497 และครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2544-2545 ซึ่งการบูรณะครั้งที่ 4 นี้ได้มีการบูรณะพระอุโบสถ องค์หลวงพ่อดุ และมีการหล่อองค์หลวงพ่อดุจำลองขึ้นสำหรับประชาชนได้มีโอกาสปิดทอง โดยดำเนินการเททองหล่อองค์หลวงพ่อดุจำลองขึ้น เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2544 และทำพิธีมหาพุทธาภิเษก ในวันที่ 18 กรกฎาคม 2545

วัดเขียนบูรพารามได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน และโบราณวัตถุของกรมศิลปากร โดยประกาศ ณ วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2532 และประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 107 ตอนที่ 16 วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533

หลวงพ่อดุวัดเขียนบูรพาราม

หลวงพ่อดุวัดเขียนบูรพาราม ประดิษฐานอยู่ในอุโบสถวัดเขียนบูรพาราม บ้านพราน ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีความสูงตั้งแต่ฐานถึงยอดเมลาตีประมาณ 7.46 เมตร หน้าตักกว้างประมาณ 3.65 เมตร เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงาม ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองของชาวขุขันธ์ มานานนับ 200 ปี

2. วัดจันทร์นคร (บก)

วัดจันทร์นคร (บก) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองสุโขทัย (บริเวณบ้านบก ค.ห้วยเหนือ อ. สุโขทัย ในปัจจุบัน) ทำการก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โดยพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน (บุญจันทร์) เจ้าเมืองสุโขทัยคนที่ 3 เมื่อย้ายที่ทำการเมืองไปตั้งในบริเวณดังกล่าวแล้ว ได้สร้างวัดขึ้นเป็นวัดประจำเมือง เป็นที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และประกอบศาสนพิธีอื่น ๆ และเพื่อเป็นอนุสรณ์ของชาวเวียงจันทร์ เพราะบ้านบกเป็นบ้านที่ชาวเวียงจันทร์อพยพมาตั้งหลักแหล่ง ดังได้กล่าวไว้ในประวัติเจ้าเมืองสุโขทัยคนที่ 2 แล้ว

3. วัดไทยเทพนิมิต

วัดไทยเทพนิมิต ตั้งอยู่ทางทิศเหนือเมืองสุโขทัย (บริเวณบ้านห้วย ค.ห้วยเหนือ อ. สุโขทัย ในปัจจุบัน) ทำการก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2375 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โดยหลวงเทพรักษา เมื่อครั้งเจ้าพระยาบดินทร์เดชา สมุหนายกแม่ทัพใหญ่ ได้บัญชาให้คุมไพร่พลจำนวนหนึ่งจากกรุงเทพมหานครไปตั้ง ณ บริเวณดังกล่าวเพื่อเกณฑ์กำลังพลเมืองสุโขทัย ศรีสะเกษ เฉลิมสุข สุรินทร์ สังขะ ไปรบกับญวน

พ.ศ. 2383 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 หลวงเทพรักษา ได้คุมไพร่พลกลับมาตั้งอยู่บริเวณเดิม เพราะไพร่พลชุดก่อนอนุญาตให้กลับ และเปลี่ยนชุดไพร่พลใหม่ จึงเกณฑ์ไพร่พลจากชาวกรุงเทพมหานครและชาวหัวเมืองต่าง ๆ สร้างวัดไว้เป็นอนุสรณ์คราวไปทัพ แล้วนิมนต์พระจากวัดจันทร์นคร(บก)ไปอยู่ประจำวัด เดิมชาวบ้านเรียกว่า "วัดไทย" เพราะหลวงเทพรักษา ผู้สร้างเป็นคนไทยชาวกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นสิริมงคลต่อมาจึงเรียกชื่อว่า "วัดไทยเทพนิมิต"

4. วัดโพธิ์พุดกษ (เจ๊ก)

วัดโพธิ์พุดกษ (เจ๊ก) ตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเมืองสุโขทัย (บริเวณบ้านเจ๊ก ค.ห้วยเหนือ อ. สุโขทัย ในปัจจุบัน) ทำการก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2415 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยชาวจีนที่อพยพมาจากนครราชสีมามาตั้งบ้านเรือนทำไร่ไถอยู่ริมหนองแตระ ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่าบ้านเจ๊ก ได้รวบรวมญาติมิตรชาวจีน และชาวเขมรสร้างวัดขึ้น ณ บริเวณปราสาทสี่เหลี่ยม ริมหนองแตระ หลังจากนั้นได้นิมนต์พระจากวัด

จันทร์นคร (บก) ไปอยู่ประจำวัด เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีดิน โทธีเป็นจำนวนมาก และชาวจีน เป็นคนก่อสร้าง จึงเรียกสั้น ๆ ว่า “ วัดเจ๊ก ”

5. วัดกลางอัมรินทราวาส

วัดกลางอัมรินทราวาสตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างวัดทั้ง 4 วัดที่กล่าวมาแล้ว ทำการก่อสร้าง ประมาณ พ.ศ. 2429 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเจ้าเมืองขุขันธ์ ปลัดเมืองขุขันธ์ กรมการเมืองและราษฎร เห็นว่าที่ว่าการเมืองขุขันธ์เดิมรกร้าง และปราสาทที่ เคยใช้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเมื่อครั้งย้ายเมืองมาใหม่ยังคงอยู่ และบริเวณดังกล่าวนี้อยู่กึ่ง กลางระหว่างวัด และหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่รอบเมืองในขณะนั้น จึงได้เกณฑ์นักโทษทางป่า บริเวณนั้น และสร้างเสนาสนะขึ้น เรียกว่า วัดกลาง ทางราชการถือเอาวัดนี้เป็นวัดประจำเมือง เป็นที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแทนวัดจันทร์นคร(บก) วัดนี้จึงเป็นวัดใหญ่และเจริญรุ่งเรืองกว่าวัดอื่น ๆ คราบเท่าทุกวันนี้

นอกจากนี้แล้วปัจจุบันบริเวณวัดกลางยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนขุขันธ์ราษฎรบำรุง เป็นแหล่งศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุ สามเณร และบุตรหลานที่อยู่ในอำเภอขุขันธ์ และอำเภอใกล้เคียงอีกด้วย

ปราสาท

1. ปราสาทวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

ปราสาทวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ตั้งอยู่บริเวณวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) สร้างบนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 12 เมตร มีความสูงประมาณ 15 เมตร ก่อด้วยอิฐ ปัจจุบันยอดปราสาทได้พังลงมาเหลือเพียงเรือนปราสาท จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปราสาททูด สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่บรรจุอัฐิธาตุของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ หรือบุคคลสำคัญ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2532

2. ปราสาทตาเล็ง

ปราสาทตาเล็ง หรือปราสาทตุมพุก ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอขุขันธ์ เป็นปราสาทเดี่ยว ก่อด้วยหินทราย มีลักษณะสี่เหลี่ยมย่อมุม ตั้งบนฐานศิลาแลง กว้างด้านละ 3 เมตร สูงประมาณ 5 เมตร มีประตูเข้าออกได้เฉพาะด้านทิศตะวันออก ประตูทาง

เข้าปรักหักพัง ปัจจุบันเหลือเพียงแนวฐานศิลาแลง และมีแนวคันดินตรงไปยังสระน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ถัดออกไป ส่วนยอดปราสาทพังทลายเหลือเพียงผนังบางส่วนเท่านั้นพบทับหลัง พระพรหมทรงหงส์ รูปเทวดาประทับนั่งเหนือหน้ากาล ชิ้นส่วนนาคและหน้ากาลที่เป็นส่วน ประกอบหน้าบัน ลักษณะเป็นศิลปะเขมรแบบบาบวน อาชुरาวศตวรรษที่ 16

โบราณวัตถุ

โบราณวัตถุ พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 ได้ให้ความหมายว่า สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้มีอายุเก่าแก่ 100 ปี ขึ้นไป (2530 : 311) โบราณวัตถุที่สำคัญ ของอำเภอขุขันธ์ มีดังต่อไปนี้

ตู้พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

ตู้พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) เป็นตู้พระธรรมที่มีอายุเก่าแก่มากานาน เก็บรักษาไว้ใน วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) มีลักษณะ 4 เหลี่ยม สูงประมาณ 1.5 เมตร กว้างประมาณ 80 เซนติเมตร ประตูตู้พระธรรมทั้งสองบาน มีลายสลักสวยงามมาก

4. ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ขนบธรรมเนียม พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 ได้ให้ความหมายว่า แบบอย่างที่นิยมกันมา ประเพณีหมายถึง สิ่งที่ประพาศสืบต่อกันมาเป็นแบบแผน (2530 : 311) เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณี มีเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกเฉพาะขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แตกต่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีอื่นที่ประชาชนอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ ยึดถือปฏิบัติ ชาวขุขันธ์ยึดถือปฏิบัติ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

4.1 พิธีแซนโคนตา

“แซนโคนตา” เป็นภาษาเขมร แซน หมายถึง เซ่น โคนตา หมายถึง ปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษ แซนโคนตา หมายถึง การเซ่นไหว้ ปู่ย่า ตายาย บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ประเพณีแซนโคนตา เป็นประเพณีสำคัญ ที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบต่อกันมา ของชาว เขมรอเภอขุขันธ์ ซึ่งในวันดังกล่าวพี่น้องลูกหลานจะมาพร้อมหน้าพร้อมตากันที่บ้านประมุข ของตระกูล ในวันดังกล่าวพ่อค้าแม่ค้าในตลาดจะหยุดขายของ เนื่องจากไม่มีคนขาย และ ไม่มี

คนซื้อ ในวันทำพิธี เพราะชาวบ้านจะหยุดงานอื่น ๆ เพื่อประกอบพิธี ซึ่งมีขึ้นระหว่างวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 วันแรม 13 ค่ำ เดือน 10 นั้น ถือว่าเป็นวันที่เตรียมสิ่งของต่าง ๆ ในตลาดจึงเต็มไปด้วยผู้คนเตรียมจับจ่ายซื้อของ เพื่อประกอบพิธีเช่นไหว้

สิ่งของที่ต้องเตรียมเพื่อประกอบพิธี (เครื่องเซ่น)

สิ่งของที่เตรียมในการประกอบพิธี (ส่วนใหญ่ลูกหลานจะเตรียมสิ่งที่บรรพบุรุษชอบ เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่) มีดังต่อไปนี้

1. ประเภทอาหาร ประกอบด้วยข้าวต่าง ๆ เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ขนมหิน และกับข้าวต่าง ๆ บางครอบครัวที่มีฐานะ หรือได้บนหัวหมูไว้ จะมีหัวหมูเป็นเครื่องเซ่นด้วย ถ้าบนหัวไว้จำนวนเท่าใด จะให้หัวหมูเท่าจำนวนที่ได้บนไว้ (บน หมายถึง การขอร้องให้บรรพบุรุษสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ ถ้าสำเร็จจะให้สิ่งตอบแทน)

2. ประเภทขนม – ข้าวต้ม ประกอบด้วยขนมเทียน ข้าวต้ม ไข่ไก่ ข้าวต้มหมู ข้าวต้มกล้วย ข้าวต้มค่าง ข้าวต้มมะพร้าว และของหวาน (ที่ขาดไม่ได้ คือข้าวกระยาสารท เพราะถือว่าเป็นขนมหลักของเทศกาลนี้)

3. ผลไม้ ไข่ไก่ กล้วยสุก มันต้ม ข้าวโพดต้ม ส้มโอ และผลไม้ตามฤดูกาลอื่น ที่หาได้

4. เครื่องดื่ม ไข่ไก่ น้ำดื่ม สุรา น้ำอัดลม

5. หมากพลู บุหรี่

6. ที่นอนเล็ก ผ้าขาว (เพื่อวางเครื่องเซ่น)

7. เครื่องแต่งตัว โคนตา ไข่ไก่ ผ้าโสร่ง ผ้าถุง ผ้าขาวม้า กระเจ๊กงา หวี แป้ง น้ำหอม

ขั้นตอนการประกอบพิธี

การประกอบพิธี จะเริ่มในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 โดยการเตรียมสถานที่ประกอบพิธีนำที่นอนปูทับด้วยผ้าขาว แล้วจัดวางอาหารคาวหวาน ผลไม้ บนผ้าขาวให้เรียบร้อย เครื่องดื่มต่าง ๆ เตรียมแก้วน้ำให้พร้อม ผ้าโสร่ง ผ้าถุง ผ้าขาวม้า วางบนพาน และอื่น ๆ วางไว้ด้านหน้าและด้านหลังสำหรับให้สวยงาม

ในวันนี้อะปวตฺรหลานในครอบครัว หรือวงศ์ตระกูลเดียวกัน ซึ่งอยู่ต่างถิ่นจะทยอยกันนำอาหาร ของคาว ของหวาน ผลไม้ ฯลฯ เพื่อมาร่วมประกอบพิธี ซึ่งทำให้ของเซ่นไหว้มีอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น วันนีถือเป็นวันพิเศษของชาวเขมรอำเภออุษาคเนย์ ที่ญาติพี่น้องได้มีโอกาสพบ

กันพร้อมหน้าพร้อมตา เป็นบรรยากาศที่ประมุขของครอบครัวอบอุ่น มีความสุขทั้งกายและใจ ที่บุตรหลานมาพร้อมเพรียงกัน

เวลาประมาณ 17.00 น. ผู้ประกอบพิธี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่า คนแก่ ประมุขของครอบครัวจะเริ่มพิธีโดยการเรียกบุตรหลานมานั่งบริเวณพิธี แล้วจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และจุดธูปเทียนปักตามเครื่องเช่นต่าง ๆ จนครบถ้วน จากนั้นนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยพร้อมกัน กล่าวมน 3 จบ แล้วสวดชุมนุมเทวดาให้ท่านลงมารับรู้ และเป็นสักขีพยานในพิธี

จากนั้นผู้ประกอบพิธี จะเริ่มกรวดน้ำ โดยรินน้ำสะอาดลงบนภาชนะ พร้อมทั้งกล่าวคำอัญเชิญดวงวิญญาณของปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทุกคน โดยระบุชื่อด้วยบุตรหลานที่มาร่วมพิธีจะช่วยกันเรียกขานชื่อเท่าที่ระลึกได้ หากจำชื่อไม่ได้จะเรียกรวม ๆ ว่า “โคนตา” ให้ลงมารับเครื่องสักการะบูชา เครื่องเช่น ไข่ทั้งหลาย ที่บุตรหลานเตรียมไว้ให้ พร้อมทั้งบอกชื่ออาหาร คาว หวาน เครื่องเช่น ต่าง ๆ ว่ามีอะไรบ้าง ให้มาค้ำกิน ให้อิมหน้าสำราญ

การกรวดน้ำหน้าเครื่องเช่น ไข่ในพิธีจะทำประมาณ 2-3 ครั้ง เพราะเชื่อว่าโคนตาเดินทางมาคนละทิศคนละทาง หรือมาจากภพภูมิที่ต่างกัน ระยะทางใกล้ไกลไม่เท่ากัน ลูกหลานจึงต้องเชิญ หลายครั้ง เพื่อไม่ให้ผู้ที่มาที่หลังเก้อเขิน จากนั้นจะทิ้งช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประมาณเวลาว่าโคนตาค้อม (การกรวดน้ำนี้ บางครอบครัวที่มีความเชื่อถือมาก จะมีการกรวดน้ำเป็นระยะ ๆ ตลอดคืน และจุดเทียนไม่ให้เทียนดับ จนถึงเวลาประมาณ 04.00 น. – 05.00 น. จึงเตรียมอาหารไปวัด) แล้วกรวดน้ำอีกครั้งหนึ่งให้โคนตาได้ล้างปาก ล้างมือ เกี้ยวหมาก สูบบุหรี่ แต่งตัว ทาแป้ง พรมน้ำหอม ต่อกะระจก หลังจากนั้นจะยกสำรับข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ให้ลูกหลานได้ร่วมรับประทานอย่างอิมหน้าสำราญต่อไป

หลังจากพิธีเช่นดังกล่าวเสร็จแล้ว จะนำข้าวปลาอาหาร เครื่องเช่นต่าง ๆ แบ่งใส่กระทงเล็ก ประมาณ 20-30 กระทง (กระทงมากน้อยตามจำนวนชนิดเครื่องเช่นที่นำมาเช่น) ใส่เครื่องเช่นในกระทง เพื่อนำไปให้ผีที่ไม่มีญาติ โดยนำกระทงใส่ถาดไปวางไว้นอกรั้วบ้านหรือข้างบ้าน ได้โคนต้นไม้ หรือบางบ้านจะใช้ไม้กระดานคอกคึดกับไม้ที่เป็นหลัก ใ้วางเครื่องเช่น และจุดเทียนบอกกล่าวให้ดวงวิญญาณผีไม่มีญาติ มากินอาหารการกินในวันแซนโคนตาคัว

เวลาประมาณ 04.00 – 05.00 น. จะไปทำพิธีที่วัด โดยนำภาชนะ เช่น กะละมัง หรือกระบุงด้านข้างนำกล้วยสุก ข้าวต้ม พร้อมทั้งขนมในพิธี และอาหารแห้ง วางไว้รอบ ๆ ตรงกลางวางถ้วยใส่ข้าวเหนียวสุก นำกรวยใบตองวางครอบข้าวเหนียว ปิดปากกรวยด้วยเงินสมัย

โบราณ หรือถ้าหาไม่ได้ใช้เงิน เจริญในปัจจุบัน ขอครวญคลั่งด้วยผ้าผืน ก่อนจะไปวัดจะเรียกลูกหลานมาจับ “ข้าวเป็น” (ข้าวเหนียวสุก 1 ถ้วยที่เตรียมไว้) โดยหยิบข้าวเหนียวใส่ในกระทงเล็ก ๆ ที่เตรียมไว้ พร้อมทั้งเรียกชื่อปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ควบคู่กับการหยิบข้าวเหนียว และประมุขของบ้านจะกรวดน้ำบอกกล่าวอีกครั้งหนึ่ง ให้บรรพบุรุษได้ทราบและมารับเอาส่วนบุญ หลังจากนั้นจะไปวัด โดยนำกะละมังใส่สิ่งของที่เตรียมๆไว้ และคู่เรียกว่า “ตะเบิดตะโบร” (ข้าวกระยาสาร) ระหว่างทาง พอถึงวัดแห่รอบอุโบสถ 3 รอบ จึงถวายพระสงฆ์ เฉพาะสิ่งที่มีอยู่ในกะละมัง ส่วนกระทงเล็ก ๆ 20-30 กระทงนั้น เมื่อสวดมาติกาบังสุกุลเสร็จแล้วจะนำไปไว้ที่บริเวณทุ่งนา เพื่อให้พืชพันธุ์มีความอุดมสมบูรณ์

หลังจากพิธีแซน โคนดาเสร็จแล้ว จะเตรียมข้าวปลาอาหาร ไปใส่บาตร ทำบุญเลี้ยงพระอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงนี้จะมีพิธีชักบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลรวมกันทั้งหมู่บ้าน โดยลูกหลานจะนำปัจจัยใส่ซอง พร้อมทั้งเขียนลายชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วใส่พานจัดวางบนผ้าขาว ที่มีอาหารคาวหวานวางเตรียมไว้เรียบร้อยด้านหน้า พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล จากนั้นผู้ประกอบพิธี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะนำรายชื่อบรรพบุรุษของแต่ละคน จุดไฟโดยหาภาชนะรอง หลังจากนั้นพระสงฆ์จะกรวดน้ำลงบนถ้ำกระดาชรายชื่อบรรพบุรุษอีกครั้งหนึ่ง พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา เป็นเสร็จพิธี

พิธีแซน โคนดานี้ ชนเผ่าเขมรในอำเภอขุขันธ์ ได้ปฏิบัติสืบต่อกันชั่วนานาน ถือว่าเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ บางปีจะมีมหรสพสมโภชตลอดคืน ณ ที่ว่าการอำเภอขุขันธ์ ถือว่าเป็นประเพณีที่มีความสำคัญสมควรมีการอนุรักษ์ให้ชนรุ่นหลังได้รับรู้ต่อไป

4.2 พิธีเล่นแม่แมค

พิธีเล่นแม่แมค ชาวเขมรอำเภอขุขันธ์ เรียกว่า “แม่มิวค” เป็นพิธีที่มีความสำคัญ หากเจ็บป่วยรักษาไม่หาย ถ้ามีการบน (ขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยถ้าสำเร็จจะให้สิ่งตอบแทน) ไว้ว่าจะเล่นแม่แมคเมื่อใดก็ต้องทำพิธี เพราะหากไม่ทำเชื่อว่าจะมีอันเป็นไปพบในสิ่งที่ไม่ดี ส่วนใหญ่จะทำในเดือน 6 บางครอบครัวที่มีความเชื่อถือมาก ๆ จะเล่นแม่แมคทุกปี ปีละ 1 ครั้ง แล้วจะทำให้มีความสุขสบาย ไม่เจ็บป่วย

สิ่งที่ต้องเตรียมเพื่อประกอบพิธี

1. ปะรำพิธี (สิ่งปลูกสร้างชั่วคราวเพื่อใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม) ทำด้วยไม้ไผ่ มุง หลังคาด้วยก้านมะพร้าว ตรงกลางมีโต๊ะ เพื่อวางเครื่องเช่น
2. เครื่องเช่น ประกอบด้วย เหล้า ดอกไม้ รูปเทียน ผ้านุ่ง คาบ ข้าวต้ม ไม้ที่สุกแล้ว หัวหมูสุก (จุดเทียนที่จมูก) แป้ง กระจกเงา หวี น้ำหอม หมาก พลู บุหรี่
3. เครื่องดนตรี และเจริญ (คนร้องเพลง) ประกอบด้วย กลอง ตะโพน ฉิ่ง โหม่ง ซอ ปี่ ขลุ่ย ฆ้อง (เครื่องดนตรีวงใหญ่หรือเล็กแล้วแต่ราคาที่ว่าจ้าง)
4. ผู้เล่นแม่มด ประมาณ 5-10 คน พร้อมเครื่องแต่งกายของแต่ละคน

ขั้นตอนประกอบพิธี

ผู้ประกอบพิธีกรรม จุดรูปเทียนทำพิธีเช่น เพื่อบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ว่าได้ทำพิธีเล่นแม่มดให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือเล่นเพื่อถามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าป่วยเป็นอะไร ทำอย่างไรจึงจะหาย และให้เป็นสักขีพยานว่าได้ทำพิธีนี้

หลังจากนั้นวงดนตรีเริ่มบรรเลง เจริญเริ่มขับร้อง ผู้ประกอบพิธี จุดเทียนในพาน ถือพาน ขอให้ผีปู่ย่า ตา ยาย มาเข้าร่วมของผู้เล่นแม่มดแต่ละคน หากผู้เล่นคนใดมีเข้าร่วมแล้ว จะถูกขึ้นรำรำแม่มดตามทำนองเพลง ไล่ผ้าโสร่ง ผ้านุ่ง ทาแป้ง แต่งตัว รำรำตลอดคืน ซึ่งเชื่อว่า ผู้เล่นแม่มดจะไม่รู้สึกตัว จะทำไปตามอาการของผีปู่ย่า ตา ยาย ที่เข้าร่วม

พอสว่างแม่มด พ่อมด จะทยอยออกจากร่าง เชื่อว่า ตอนนี้เป็นช่วงที่ผู้รำแม่มด เริ่มรู้สึกรู้ตัวว่าเป็นตัวของตัวเอง เจ้าของบ้านจะจะนำขนม ข้าวต้ม กล้วย หมากพลู ข้างสาร เงิน แล้วแต่ศรัทธามาให้ผู้เล่นแม่มดทุกคน หลังจากนั้นจะร่วมรับประทานอาหารเข้าเป็นเสร็จพิธี

5. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

5.1 การทำครุน้อยบ้านสะอาง

ครุ หมายถึงภาชนะสถานชนิดหนึ่ง ใช้ต้มน้ำ รูปกลม ๆ (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530. 2530 : 103) นิยมใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อนำมาลงขันแล้วทาด้วยน้ำมันยางแล้ว สามารถใช้ต้มน้ำกักเก็บน้ำ และใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ใส่ของ

ครุ ที่ทำในบ้านสะอาง หมู่ ที่ 12 ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งในสมัยก่อนนิยมสานตามขนาดการใช้งาน ส่วนมากจะทำขนาดใหญ่ ใช้ใส่่น้ำ และทำใช้เอง ต่อมามีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในชุมชนและท้องตลาด

พ.ศ. 2524 นายบุญทิส ดวงจันทร์ ชาวบ้านสะอาง เป็นคนแรกที่คิดแปลงการสานครุ จากขนาดใหญ่ให้มีขนาดเล็กลง เนื่องจากครุขนาดใหญ่สิ้นเปลืองวัสดุบางอย่างที่หายากและ ราคาแพง เช่น น้ำมันยาง ชัน และความนิยมครุลดลงด้วย ชาวบ้านหันไปนิยมใช้ครุที่ทำจาก สังกะสีตามท้องตลาดมากขึ้นเพราะทนทานกว่า ครุน้อยของนายอุทิส ดวงจันทร์ ที่ทำเพื่อใช้ ประดับ และใส่ของที่มีขนาดเล็กลงจึงเป็นที่น่าสนใจมากกว่าขนาดใหญ่ ชาวบ้านจึงหันมาทำ มากขึ้น

พ.ศ. 2527 นางสาวเอ็นคู ศรีแก้ว ชาวบ้านสะอาง ได้รวบรวมสมาชิก ประมาณ 10 คน จัดตั้งกลุ่มจักสานครุน้อย และปรับปรุงคัดแปลงการทำครุน้อยให้มีขนาดเล็กลงเรื่อย ๆ จนมี ขนาดเท่ากับกระดุมเม็ดเล็ก ซึ่งสันนิษฐานว่าเล็กที่สุดในโลก โดยมีการคัดแปลงครุน้อยทำเป็น ของใช้ เครื่องประดับ ของที่ระลึก ต่าง ๆ เช่น เข็มกลัด พวงกุญแจ ตุ้มหู ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จาก ครุน้อยบ้านสะอางจัดอยู่ในโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่สร้างชื่อเสียงให้แก่หมู่บ้านและ อำเภอขุขันธ์ เป็นอย่างมาก สามารถจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ

5.2 การทำเกวียนน้อยบ้านใจดี

เกวียน หมายถึง ยานชนิดหนึ่งมี 2 ล้อ ใช้ควายหรือวัวเทียม (พจนานุกรมฉบับเฉลิม พระเกียรติ พ.ศ. 2530. 2530 : 64)

เกวียนน้อยที่ทำในหมู่บ้านใจดี เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2505 โดยนายอำเภอ ขุขันธ์สมัยนั้น ได้นำเอาเกวียนน้อยเล่มหนึ่งเข้ามาในหมู่บ้านใจดีเพื่อเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านได้ ทดลองทำ 5-6 ปีต่อมา ทางอำเภอขุขันธ์ได้จัดให้มีการประกวดการทำเกวียนน้อยขึ้น ในการ ประกวดครั้งนั้น นายเกิด เคาร์คน (จากบ้านใจดี) ชนะการประกวด และสามารถประดิษฐ์ เกวียนน้อยได้ประณีตงดงามกว่าตัวอย่างที่นายอำเภอนำมาให้ดูเป็นตัวอย่าง เพราะเป็นคนที่มี ประสบการณ์ในการทำเกวียนใหญ่ที่ใช้งาน ได้จริง ๆ อีกทั้งเป็นผู้ที่สนใจงานศิลปปะงานฝีมือ ต่าง ๆ หลังจากนั้นนายเกิด เคาร์คนก็ได้ประดิษฐ์เกวียนน้อยเรื่องมา จนมีผู้สนใจอย่างแพร่หลาย

พ.ศ. 2523 จังหวัดศรีสะเกษ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการทำเกวียนน้อย จึงได้จัดให้ มีการฝึกอบรมการทำเกวียนน้อยขึ้นที่ โรงเรียนบ้านใจดี ตำบลใจดี อำเภอขุขันธ์ จังหวัด

ศรีสะเกษ (โดยทุนของสำนักราชเลขานุการฯ) โดยผู้เข้ารับการอบรมเป็นผู้ที่สนใจจากจังหวัดศรีสะเกษ ในการฝึกอบรมครั้งนั้นผู้เข้ารับการอบรมจากหมู่บ้านใจดี สามารถประดิษฐ์เกวียนน้อยได้สวยงามผ่านการอบรม หลังจากนั้นชาวบ้านที่สามารถประดิษฐ์เกวียนน้อยได้ จึงประดิษฐ์เพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นหนึ่งในโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลที่มีชื่อเสียงของอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ อีกด้วย

นายเกิด เคารต์น ได้ถ่ายทอดงานประดิษฐ์เกวียนน้อยในฐานะวิทยากรฝึกอบรมการทำเกวียนน้อย ให้กับผู้สนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน นายเกียรติ เคารต์น ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2529 และผู้ที่สืบทอดการทำเกวียนน้อยจากนายเกียรติ เคารต์น คือ นายสมเกียรติ เคารต์น บุตรชาย นอกจากนายสมเกียรติ เคารต์น แล้วยังมี นายวิเชียร ใจดี ที่สามารถประดิษฐ์ เกวียนน้อยจำหน่ายถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ ที่โรงเรียนบ้านใจดี เชิญเป็นวิทยากรสอนให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านใจดี ในปัจจุบันนี้

5.3 ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านแตรง

การจัดสานจากใบตาลเป็นอีกโครงการหนึ่งในโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลของอำเภอขุขันธ์ ที่สร้างชื่อเสียงทำรายได้ให้กับชาวบ้าน อีกทั้งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญอีกด้วย เพราะประธานกลุ่มจักสานใบตาลบ้านหนองก้อก คือ นายฉลองชัย พันธเสน เป็นวิทยากรที่ถ่ายทอดความรู้นี้ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านแตรงในปัจจุบัน

ผลิตภัณฑ์จากใบตาลนี้ทำกันมากในหมู่บ้านหนองก้อก และหมู่บ้านแตรง ตำบลห้วยตำราญ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยทำหลายรูปแบบ คือ

1. กระเป่า กระเป๋ามี 2 ประเภท คือ กระเป่า ทรงแบนและกระเป่าทรงสี่เหลี่ยม ผลิตภัณฑ์เพื่อประโยชน์สอยในชีวิตประจำวัน การผลิตครั้งแรกเป็นทรงแบนเพื่อให้บุตรหลานใส่หนังสือไปโรงเรียน ต่อมามีการพัฒนาโดยมีผู้แนะนำให้ทำเป็นทรงสี่เหลี่ยม เพื่อให้บรรจุสิ่งของได้เป็นจำนวนมาก
2. ชั้นหมาก มี 3 ขนาด คือขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รูปทรงสี่เหลี่ยม มีฝาปิดและมีชั้นสำหรับใส่ของ ปัจจุบัน ได้พัฒนาให้เป็นกล่องใส่กระดาษทิชชู ขนาดต่าง ๆ หลายรูปแบบเพื่อให้เหมาะกับการใช้งาน และความต้องการของตลาด

3. ผอบ เป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนามาจากการเห็นรูปแบบจากร้านค้าชายแดนประเทศ
เขมร จึงนำรูปแบบมาทำได้อย่างสวยงาม และสามารถนำไปใส่ดอกไม้หอมแห้งเป็นของชำร่วย

4. ที่รองจานและที่รองแก้ว เป็นรูปแบบที่เป็นความต้องการของลูกค้าจาก

กรุงเทพมหานคร

ที่สั่งซื้อเป็นประจำ จึงทำเพื่อวางจำหน่ายทั่วไปซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่นกัน

5. โคมไฟ เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ตัวแทนจำหน่ายให้ทดลองผลิต มีส่วนประกอบเพิ่ม
ขึ้นคือเหล็กซึ่งใช้เป็นโครงเพิ่มความแข็งแรงและทนทาน มีรูปทรงที่ทันสมัย ตามความต้องการ
ของตลาดเช่นเดียวกัน

6. ก้นตุ้ม หรือ กระจับปี่ เป็นอุปกรณ์สำหรับใส่ของ มี 3 ขนาด คือ เล็ก ขนาดกลาง
ขนาดใหญ่

บทที่ 5

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษา

เนื่องจากในการจัดการศึกษานั้น ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ดังที่กล่าวถึงในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 ข้อ 3 เพื่อให้บรรลุผลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กำหนด จึงเห็นสมควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการใช้ในการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภาษาอังกฤษ

เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่ครู นักเรียน เยาวชนรุ่นหลังทุกคนต้องสร้างความตระหนักเห็นถึงความสำคัญ ที่เยาวชนรุ่นหลังต้องทราบเรื่องราวความเป็นมา อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ และครูสามารถนำไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษด้วย จึงเห็นสมควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ดังต่อไปนี้

Local wisdom at Khukhan District, Sisaket Province

This is a study of the local history of Khukhan district, Sisaket province. I have used the standard of local wisdom of the Academic department of the Ministry of Education as an outline for my research. This chapter is divided as follows:

1. History of the ancient Empire (B.E. 2302)
2. History of Important Persons
3. Sanctuaries and Artifacts
4. Customs and Traditions
5. Local Arts

1. History of the Ancient Empire of Muang Khukhan

The name Khukhan is from “Kuukhan”. It was the name of an ancient town in Sisaket province, and now Khukhan is the name of a district in Sisaket. The ancient town of Khukhan was established in B.E. 2302, during the reign of the King of Aekatad. Archeologists believe it was a Khmer town because of the many Khmer-style ruins found in the district. For example, Koo Pagoda Ban Koo or Prasat Samor, and Taleng, which all are Khmer-style in architecture.

The history of the ancient town of Khukhan starts in B. E. 2302. Legend says that a white elephant ran away from the king's keepers, into the forest at Champasak town. The King commanded two of his relations to go and catch the white elephant. The relations, who may have been the 1st king of the Chakkree dynasty, and the cousin of the king (Somdetprabowornrajchoumahasurasinghanath), walk all the way through the town of Pimai and south of the moon river. They were helped by many Khmer and Suay villagers to find the white elephant, including Takaja, Chiangkhan, Chiangkha, Chiangpoom, and Chiangsri. They all find the white elephant and realize it is sick. They all stay with the elephant at Ban Chiang-ae. (Chiang-ae is from the Suay language; Chiang means elephant, ae means sick). Chiang-ae is now near the Chiang-ae temple that is in the city of Sisaket.

These Khmer and Suay villagers who helped the King's relations to catch the white elephant follow the relations to Ayudhya, with the white elephant. There they are renamed by the King, and put into higher positions in their villages.

Takaja becomes Laungkeawsuwan

Chiangkhan becomes Laungprab

Chiangkha becomes Laungpetch

Chiangpoom becomes Laungsurinpakdee

Chiangsri becomes Laungsrinakontao

Each person goes back to their native Khmer and Suay tribes and are nominated as leaders. Each brings gifts of elephants, horses, wood, oil of Sun tree, heartwood of Son tree, wings of birds, the horns of Rhino's, tusk of elephants, beeswax, and other precious materials. After this, some were nominated by the King to even higher positions.

Laungkeawsuwan (Takaja) becomes Prakraipagdeesrinakornlamduan. He is given the ruler-ship of Muang Khukhan, the name of which comes from Ban Prasartsiliumdonglamduan.

Laungpetch (Chiangkha) becomes Prasangkhabureesrinakon-atcha. He is given the ruler-ship over Muang Sangkha, the name of which comes from Ban Kokyang or Atchapanung.

Luangsurintarakdee (Chiangpoom) becomes Prasurintarakdeesrinakornchangwang. He is give the ruler-ship over Muang Prataisaman, (the name of which comes from Ban Prataisaman. Later Muang Prataisaman changes it's name to Muang Surin.)

Luangsrinakomtao (Chiangsri) becomes Prasinakontao. He is given the ruler ship over Muang Rattanaburi, the name of which comes form Koodwai.

In the year 1778 (B.E 2321), during the Thonburi period and unclear the reign of King Taksinmaharat, Muang Khukhan, Muang Sangkha, and Muang Surin changed their rank and title to the old-style name of "Praya". In the same year, Pra Kraipakdeesrinakornlumduan (Takaja), the ruler of Khukhan, died . The King then ordered Luang Prarb (Chingkhan), to be Praya Kraipakdeesrinakornlumduan, ruler of Khukhan. As the new ruler of Khukhan, Chiangkhan moved Muang Khukhan from Ban Prasartseelumdonglamduan to Ban Trae.

(This is presently Khukhan district).

In the year 1806 (B. E. 2349), during the Ratanakosin Kingdom, Muang Khukhan Muang Surin and Muang Sangkha to battle and were rewarded by the King. The King rewarded them by ordering that the cities would be controlled by Bangkok directly, and not by Muang Pimai.

During the reign of King Rama III, Jaaw Anuwong was a rebel leader at Viangchan. Jaawnakornjumpasak (Yoh), a son of Jaaw Anuwon, set off with an army to attack Muang Khukhan, Muang Sangkha, and Muang Surin. He caught and killed Boonchan, The third ruler of Khukhan, the under secretary, the Yokrabat (the official of the city), because they did not support his army. The rulers of Muang Surin and Sangkha escaped. When the King captured Jaawnakornjumpasak and his army, his named Praya Sangkha to be the new ruler of Muang Khukhan.

In the year 1850 (B.E. 2393), the ruler of Muang Khukhan died, and the King ordered Praya Pakdeephuthonsongkram (Nai), the under secretary of Muang Khukhan, To become ruler. The King changed the formal name of the leader of Khukhan to Prayakhukhanpakdeesinakornlumduan, and used this name for the next ruler of Khukhan As well.

Muang Khukhan had nine rulers. These areas were : Muang Manoprai, Muang Jormkrasarn, Muang Chaiyaboon, and Muang Wareesaen of Cambodia.

In the year 1904 (B.E. 2447), Thailand lost the land of Monthon Boorapha to France. This moved the department of Muang Khukhan to Muang Sisaket, yet it was still called Muang Khukhan, and it set the old Muang Khukhan to be Huaynua District.

In the year 1916 (B.E. 2459),an act changed the name of the city (Muang) to be Jangwat Khukhan (Khukhan Province).

“Ruler of the city” became “Governor of the Province”

2. History of Important Persons

These biographies will talk about some of the important rulers of Muang Khukhan.

2.1 Praya Kraipakdeesrinakornlamduan (Takaja) The first ruler of Muang Khukhan

Praya Kraipakdeesrinakornlamduan, or Takaja, was the chief of the Khmer people in Suay Padong. He helped to catch Praya Changpueng (the king’s white elephant) at the time it escaped from Krungsriayutthaya in the year 1759 (B.E. 2302). King Ekkatad of Ayutthaya (also called Somdejprateenungsrisuriyamarine), gave Takaja the title of nobility for helping to catch the elephant, and renamed Takaja to Luangkeawsuwan, or ruler of Ban Prasartsiliumkoklamdaunyai. Luangkeawsuwan then brought elephants, horses, wings of birds, elephants tusks, hearts of pine wood, and rhino horn to send to Ayutthaya. In the year 1763 (B.E. 2306), the King of Ayutthaya then gave him and even higher rank, Praya Kraipakdeesrinakonlamduan, or ruler of Khukhan, and changed Ban Prasartsiliumdonglumdaun to be Muang Kookhan, or Khukhan.

In the year 1776 (B.E. 2319), Muang Khukhan helped Prayamahakasatseug (Tongdaung) and Jawprayasurasripitsanuwathirach (Boonma) to surround and attack the army at Viangchan. Because he won the battle, the King awarded him the title of “Praya”. Praya Kraipakdeesrinakornlamdaun (Takaja) died in the year 1788 (B.E. 2321). He was ruler of Khukhan for 19 years.

2.2 Praya Kraipakdeesrinakonlumduan (Chiangkhan), the second ruler of Muang Khukhan.

Chiangkhan was a chief of the Khmer people who helped to catch Praya Chang Pueng, the king's white elephant. After helping to catch the elephant, the King awarded Chiangkhan the title of Laung Prarb.

At the time when Khukhan sent off the army to attack Viangchan in the year 1786 (B.E. 2319), Luang Prarb was the leading army officer. After Khukhan won the battle, Luang Prarb married Ms. Khumviang, a widow woman from an important family. He then moved Khumviang's family and servants and built a village at Ban Boke. (At the present time, this village is still called Ban Boke, and is in Tambon Huaynua, Khukhan District, Sisaket province.)

During the Thonburi period, in the year 1779 (B.E. 2322), King Taksinmaharaj tells Luang Prarb that he would like him to be the next ruler of Khukhan after Takaja dies. Luang Prarb then moves from Ban Prasartsiliumkoklamdaunyai to Ban Trae. Ban Trae becomes the Amphur Muang of Khukhan at his time, at the request of Takaja, due to lack of water in the old Amphur Muang. At this time, they also buried a shrine at the center of the city, which you can still see now. It is in the southwest corner of the Wat Glang Ummarintarawat.

In the year 1782 (B.E. 2325), during the reign of King Rama 1, Chiangkhan had a dispatch sent to give his step-son, named Pra Krai, the rank of assistant governor of Khukhan, and changed the name of the ruler of Khukhan to be Praya Khukhanpakdeesrinakornlumdaun.

Pra Krai then accused his step father (Chiangkhan) of conspiring with Yuan (a Vietnamese merchant) to be a rebel. Pra Krai was vengeful with Praya

Kraipakdeesrinakornlumdaun (Chiangkhan) because he had always called him the child of a captive. Judges at Bangkok considered the case and decided that it was legitimate, and imprisoned Chiangkhan in Bangkok. Chiangkhan had been the ruler of Khukhan for only four years.

2.3 Praya Kraipakdeesrinakornlamdaun (Boonchan), The third ruler of Muang Khukhan.

Boonchan was the son of Chiangkhan and Ms. Khumviang, who was from Laos. After Chiangkhan was imprisoned in Bangkok, the King made Boonchan the next ruler of Muang Khukhan, in the year 1784 (B.E. 2327).

In the year 1826 (B.E. 2369), in the period of King Rama 111, Jaaw Anuwong, the King of Laos, set off with an army to attack Muang Nakornratchasima. He sent his son, Jaaw Yoh, ruler of the Lao city of Nokorn Jumpasak, to capture Khukhan, Sangkha and Surin. Jaaw Yoe's army succeeded in killing Boonchan, the ruler of Muang Khukhan, Mah-nah, the secretary of Khukhan, and Tate, another one of Boonchan's cabinet. However, the leaders of Sangkha and Surin escape. Praya Kraipakdeesrinakornlamduan (Boonchan) was the ruler of Khukhan for forty-three years.

2.4 Praya Kraipakdeesrinakornlumduan (Chiangkha). The fourth ruler of Muang Khukhan.

After Bangkok's armies succeeded in controlling the Laotian armies which captured and killed Boonchan, King Rama 111 made Chiangkha ruler in 1822 (B.E. 2371). Chiangkha was a person who helped establish control over

Khukhan from invading armies. In the years 1833 (B.E. 2376), and 1840 (B.E. 2383), he called up an army supported by the local populace, and set off to fight with Yuan (a Vietnamese merchant), in Khmer (Cambodia).

In the year 1845 (B.E. 2388), he gave permission for Ban Praitramhug (Ban Sida), to become a city, and King Rama 111 requested that it be called Muang Manoprai. The King also asked Luang Pakdeejumnong, (a son in law of Praya Dhecho, a chief of Khmer that moved their family to Nakorn Jumpasak), to be the ruler of Muang Manoprai.

Praya Kraipakdeesrinakonlumduan (Chiangkha) died in the year 1850 (B.E. 2393). He had been the ruler of Muang Khukhan for 22 years.

2.5 Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Pra Pakdeephuthonsongkram Nai), The fifth ruler of Muang Khukhan.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Pra Pakdeephuthonsongkram Nai), was the undersecretary of Muang Khukhan before he became ruler. He died in 1850 (B.E. 2393), and was ruler for only one year.

2.6 Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Pra Keaw Montri Yokkrabud Nuan), the sixth ruler of Muang Khukhan.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Nuan), was ruler of Khukhan for one year. He died in 1851 (B.E. 2394).

2.7 Praya Khukhan pakdeesrinakonlumduan (Pra Pakdeeputhornsongkram Ging), the seventh ruler of Muang Khukhan.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Ging) died in the year 1852 (B.E. 2395) after being in the rank for one year.

2.8 Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Pra Wichai Wang), the eighth ruler of Khukhan.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Wang), was a son of Chiangkhan, the second ruler of Khukhan. He was ordered by King Rama IV to be the ruler of Muang Khukhan.

In the year 1867 (B.E. 2410) Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Wang) sent a letter to change Ban Kantraud into Muang Utumpornphisai, with orders that Mr. Buddee, a son of Wang, would be the ruler. He also changed Tombon Huaylum Saenprai-ar-ban to be Muang Kanthraluk and ordered Pra Keaw Montri (Pim), to be Pra Kathraluk, the ruler of Muang Kanthraluk.

In the year 1868 (B.E. 2411), in the reign of King Rama V, Ko Sangsine, the royal regent at Saigon, told the government of Siam that the city of Saigon was situated within the boundaries of the Khmer (Cambodian) Empire. The King then ordered Luang Dej Ussadorn, Khun Inthara-anan and Praya Songpon to form a committee to investigate and make a map to send to Bangkok. Because Wang feared that the boundary of Muang Kanthraluk and Muang Utumpornpisai extended over into Cambodian territory, he moved Muang Kanthraluk, and rebuilt it at Muang Laoderm, and also rebuilt Muang Utumpornpisai at Ban Phue.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Wang) died in the year 1883 (B.E. 2426), he ruled Khukhan for 30 years.

2.9 Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Taaw Panya), the ninth ruler of Muang Khukhan.

Taaw Panya's old name was Panya or Pan Khukhanthin. He was the son of Wang, and because he was the son of the ruler, he had the word "Taaw" which means son of the ruler, next to his name.

Taaw Panya and Pra rattanawongsa (Chandee), went to Bangkok to give the elephants named Pang (Pang is female elephant) Sripralard (to be surprising) and Pang Tadum (black eyes) to the King. The King then gave them the title of Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan, or ruler of Muang Khukhan, and Pra Rattanawongsa, the undersecretary of Muang Khukhan.

In the year 1885 (B.E. 2428), King Rama IV wanted to make a telegraph wire from Nakon Jumpasak to Muang Khukhan to Siammaraj. He drafted the people of Muang Khukhan and Muang Sangkha to build the telegraph wire from Muang Khukhan, Muang Utumpornphisai, and Muang Manoprai.

In the year 1887 (B.E. 2430), the post and telegraph department sent Mr. Usson Liman to check the telegraph wire between Muang Champasak to Muang Khukhan, and Muang Khukhan to Siammaraj. He died when he reached Muang Khukhan.

In the year 1888 (B.E. 2431) Luang Seneepitak (Porn Sripen), the governor of Muang Khukhan, died when he went out to make an official inspection of the telegraph wire at Utumponpisai. Luang Nakornburi was raised in rank to replace him.

In the year 1890 (B.E. 2433), many changes were made in the Thai administration, to be carried through to the present day. The high commissioner of

Essan was changed to Prajaaw Nongyathurgrommaluangphichitprechakorn, and he stayed at Hua Muang Loasgoaw in Ubonrachathani.

In the year 1892 (B.E. 2435), the King asked Pra Sripitak (Whaang) to be the governor of Muang Khukhan.

In the year 1893 (B.E. 2436) France led an army to Muang Chiangtang, Situndon, and Saambooke, which were all part of the Thai Kingdom. At that time, Prajaaw Nongyathurgrommaluangphichitpreechakorn, who was viceroy at Hau Muang Loasgoaw, assembled a large army from Muang Surin, Muang Sisaket, Muang Khukhan, Muang Maharakarm, and Muang Roiet, which consisted of 800 people from each city. Muang Suwannapuum and Muang Yasothon were also included, and had 500 people from each city. When training for the army finished, Prajaaw Nongyathurgrommaluangphichitpreechakorn sent the army in the direction of the French forces. The situation finally calmed in October of 1893 (B.E. 2436).

In the year 1893 (B.E. 2436) The King asked Prajaaw Nongyathurgrommaluangsipasithiprasong to take over the governor ship of Amphur Khukhan.

In the year 1894 (B.E. 2437) The King changed the name of Monthontaesapiban to be Monthon Loas-gaow-derm (the old name of which was Monthon Essan). There were seven cities that made up Monthon Loas-gaow-derm : Ubonratchatani, Nakorn Jumpasak, Sisaket, Surin, Roiet, Maharakarm, and Kalasin.

In the year 1900 (B.E. 2443), the government reorganized some small cities into districts, and some larger cities were divided into districts. New rulers were appointed to the new Muangs and districts. Taaw Bunchan, Taaw Tan, and Luang Rattana were three people who were not given any of the new positions and

were very angry. So, they sent a proposal to move Kantharalak District, (in the past called Ban Bagdong), to Ban Si, or, if that did not work out, they want permission to set up Ban Si as a district. They also asked for Taaw Bunchan to be put in the position as head official of that district. Praya Khukhanpakdeesrinakornlumduan, (Taaw Panya), agreed with the proposal, but Praya Bumrungburaprachan (Chandee), the royal servant of Muang Khukhan, did not. Taaw Bunchan, Taaw Tan, and Luang Rattana were very resentful, so they left and went to the Buntud Mountain range. Taaw Bunchan gathered popularity with the people there and made himself boss of the village; he told Prajaaw Nongyathurgromluangsupasitthiprasong about his new position and power with the village at the mountain. So, Prajaaw Nongyathurgromluangsupasitthiprasang sent Lieutenant Was to check on Taaw Bunjun, and make sure the situation had calmed down.

In the year 1904 (B.E. 2447), the hall of the government of Muang Khukhan was moved from present day Tambon Huaynua to present day Muang Sisaket (then called Muang Khukhan).

In the year 1907 (B.E. 2450), Monthon Essan was divided up into four areas: Ubonratchatani, Roiet, Surin, and Khukhan. Khukhan was then divided up into three cities. They are as follows:

1. Muang Khukhan. Praya Khukhanpakdeesrinakornlumduan (Taaw Panya) was governor. Muang Khukhan had three Amphur (districts): Amphur Khukhan, Amphur Utumpornpisai, and Amphur Muang Kanthralak.

2. Muang Sisaket. Pra Pukdeeyotha (Ngao) was governor.

It had four districts: Amphur Uthai Sisaket (Kanthrarom), Amphur Klang Sisaket (Sisaket), Amphur Pajim Sisaket (Utumpon), and Amphur Rasisalai.

3. Muang Dej-Udom. Prasuredej-Udtamapirak (Tong Panya) was governor. It had three districts: Amphur Pajim dej-Udom, Amphur Klang Dej-Udom, and Amphur Uthai Dej-Udom.

In the year 1912 (B.E. 2455), during the reign of King Rama IV, Monthon Essan was divided up into two Monthons-Monthon Roiet, and Monthon Ubonratchatani. Monthon Ubonratchatani had three cities under it's control: Muang Ubonratchatani, Muang Khukhan and Muang Surin.

In the year 1916 (B.E. 2459), during the reign of King Rama VI, the ministry of the interior decided to make all cities become provinces, and governors to become governor of the province. So, on May 19th, 1916 (B.E. 2459), Muang Khukhan became Khukhan Province.

In the year 1938 (B.E. 2481), during the reign of King Rama VII, a royal decree was issued to change the name of Khukhan province to become Sisaket province, and Muang Khukhan to become Huaynua District (presently called Khukhan district). Luang Surarattanamai (Boonmee Khukhanthin), was the first head official of an Amphur.

Praya Khukhanpakdeesrinakonlumduan (Taaw Panya) was the ninth ruler of Muang Khukhan. He had three wives, three sons, and four daughters:

1. The first wife had a son and three daughters

1. Mrs. Phon-or Jarernsrimuang
2. Mrs. Kluay Srimuang
3. Mr. Khuntong Khukhanthin
4. Mrs. Jumpatong Sisuphab

2. The second wife, Mrs. Yaem (Ban Haad), had two sons:

1. Mr. Boonthung Khukhanthin (the father of Mr. Trakoonyong Khukhanthin, the researcher's husband)
2. Mr. Srimuang Khukhanthin

3. The third wife, Mrs. Thete, was the daughter of Praya Bumrungburaprachan (Jundee). She had one daughter: Mrs. Chansod Khukhanthin

3. Sanctuaries and Antiques:

Important Temples and Artifacts

1. Wat Khianburaparam

Wat Khian, is a Khmer temple located in the east of Khukhan, around the Pran village area, Tambon Huaynua, Amphur Khukhan. It was built in B.E. 2323, during the Thonburi period by Praya Kraipakdeesrinakhornlamduan (Chiangkhan). After Muang Khukhan was moved from Ban Phasartsiliumkoklamduanyai to Ban Trae, Chiangkhan found a huge statue of the Buddha in the jungle. He cut down some of the jungle surrounding the image to make a roof cover.

Then, during the reign of King Rama I, in B.E. 2523, Praya Krai Pakdeesrinakhonlamduam (Boonchan), the third ruler of Khukhan, built a shelter and invited monks to stay there. He also started to maintain the statue by sheltering it with a brick building. In that time, the statue was considered so beautiful and huge it was called Luang Pawto (big monk).

In B.E. 2471, during the reign of King Rama VII, Prasamunet Chanthapho, the abbot of the Buddhist Monastery at Wat Khian, gave Yuan

craftsmen the order to make a brick building bigger than the previous one, to cover the image of the Buddha.

Later, in B.E. 2497, the temple was restored again for the third time. The fourth time the statue and temple was restored, (in B.E. 2544-2545), a casting of Luang -Phawto was made so that people could put gold leaf (for good luck) on the casting. A large party was held on July 18th, 2545 to celebrate the restoration of the temple.

Wat Khianburaparam has been recognized since December of B.E. 2532 as an important ancient temple by the Department of Fine Arts.

Luangpawto Wat Khianburaparam

At Wat Khianburaparam, there is a large statue of the Buddha called Luang Pawto, which is in the Prangmanwichai style. There are many different ways in which the Buddha is represented stylistically, but in this statue, the Buddha is sitting cross legged, with his left hand turned upwards. The height of the statue is about 7.46 meters, the width 3.65 meters; it is a very sacred and holy image and has been so in Khukhan for over 200 years.

2. Wat Channakon (Boke)

In the west of Khukhan is Boke village, in which is located the temple Wat Channakon (Boke). This temple was built in B.E. 2325 during the reign of King Rama I by Praya Kraipakdeesrinakonlamduan (Boonchan), the third ruler of Khukhan. During this time, the government hall was moved, and the town leaders decided to build a temple next to it, so as to make it the official setting of the center of town. Two ceremonies were conducted at this time to welcome the new temple;

one called Naamphiphatsattaya, and the other was a Laotian ceremony, because many of the people in Ban Boke village had emigrated to Khukhan from Lao, including Boonchan.

3. Wat Thaithepnimit

Wat Thaithepnimit is in the north of Khukhan, and it was built in B.E. 2325 during the reign of King Rama III by Luangtheparaksa.

In B.E. 2383, the Wat was used by Luangtheparaksa to refresh troops led by the soldier Choaphrayabawdindecha, who were fighting a battle with the Vietnamese merchant Yuan. Later, Luangtheparaksa invited monks from Wat Channakon (Boke) to stay at the temple.

4. Wat Phophruk (Jeck)

Wat Phophruk (jeck) is in the northeast of Khukhan (now Jeck village area, Tambon Huaynua, Amphur Khukhan). It was built in B.E. 2415, during the reign of King Rama V by Chinese who had migrated from Nakhornratchasima. The Chinese who built the temple had a sugar can farm near Nongtrae, which the people of Khukhan called Ban Jeck. Chinese and Khmer people built the temple on the outskirts of the town of Khukhan, then invited monks from Wat Channakon (Boke) to stay in the temple. The temple is called Phophruk (Jeck), because Phophruk is the name of the large trees which surround the temple area, and Jeck is the word for Chinese in Thai language.

5. Wat Klang-ammarintrawat

This Wat was built in B.E. 2429, during the reign of King Rama IV, by the ruler of the town of Khukhan, and another official. At the time, Khukhan officials and people decided to build a large, main temple, because the other ones were very old. Officials commanded some prisoners to destroy a bit of the forested area in the center of town to build the temple. It replaced Wat Boke as the main temple in the town of Khukhan.

Now Wat Klang has a school called Khukhanratbamrung which teaches monks as well as regular students.

Prasat

1. Prasat Wat Phophruk (Jeck)

Within Wat Phophruk (Jeck) there is a large structure (in Thai called Prasat), which is part of the original Wat. This structure is made out of brick, and is about 12 meters wide, and 15 meters high. The top of the structure is now overgrown with many plants. It contains the bones of monks and important leaders or persons from the area.

2. Prasat Taleng

Prasat Taleng is at Mooti 1, Tambon Prasat, Amphur Khukhan. It is a structure which is made out of stone blocks, each approximately 3 meters wide. This structure is very old, and has only the base stones and some of the gate intact. It is set in a very beautiful clearing in a small village which is surrounded by rice fields.

Ancient Artifacts

The Buddhist teaching Cabinet

There is a small cabinet, kept at Wat Phophruk (Jeck), which is approximately four and a half feet high, and houses palm leaves written on in the Khmer (Cambodian) language which were used to teach monks. The panels of the cabinet are decorated with scenes from different Buddhist and Indian stories.

4. Ceremonies and Traditions

4.1 San-don-ta Ceremony

San-don-ta is a word from the Khmer (Cambodian) language which means the day when ancestors come to eat. On the day of San-don-ta, all of the cousins of the dead ancestors come to the house of the head of the family (usually the oldest male relative) people stop working and the market is not open.

San-don-ta usually begins on the fourth or fifth day of October. On the thirteenth of the month, the families go to the market to buy things for the ceremony. Grandchildren prepare things their ancestors liked to eat when they were alive. Some foods and things that families prepare include: sweets (called khaw-tom, khaw-tow-moo, kham-tow kruay, khaw-tom-dang, khaw-kra-yasat), fruits and vegetables (bananas, potatoes, corn, pomelos), drinks (water, beer or whiskey, soft drinks), betel nut, Tabasco, sarong, sash, loincloth, mirror, comb, powder, and perfume.

Steps in the Ceremony

The ceremony begins on the fourteenth of October, with the family preparing a place at home for the food and things that they have bought for their ancestors. They place the food and things on a tray with a pedestal underneath it. Grandchildren also bring food to the tray, and cousins are happy because it is a good chance to see each other.

At five o'clock the head of the family (and leader of the ceremony), calls the grandchildren to come and sit with him. They then light the joss sticks (incense) and candles (for the three gems), and put the joss sticks and candles on the altar, and pray three times to the Buddha. Then they pray to the spirits and ask them to acknowledge the food, drink, and things placed out before them.

Later, the leader of the ceremony pours fresh water into a container and invites the spirits of the ancestors by calling the names of the ancestors. Everyone in the ceremony help to call their names; if they don't remember the names, they call to "Don-ta", which means grandma/grandpa, or ancestor. The leader asks the ancestors to come and get the things the grandchildren have arranged for them; come eat, and drink. He then pours water about 2-3 times. The grandchildren call many times, because they believe that their ancestors are all coming from different places, and the distances are not the same; some are in the ground, some are in heaven, some are in other places. Then they wait until they believe their ancestors are full.

The duty of Kruad-naam is performed during and after the ceremony of calling the ancestors. All night long, a person will sit and pour water and keep the candles lit on the trays of food for their ancestors. In the morning, the person goes

to the temple and pours water for their ancestors to wash their faces and clean their hands, lays out Tabasco and betel nut, and sarongs and sashes for them to get dressed. Later, they bring the trays of food that have remained uneaten to their grandchildren to eat.

After this ceremony, the family puts rice and other assorted food into about 20-30 small containers made from banana leaves. These containers are placed on a tray underneath a tree, or at the gate of a house for the spirits of ancestors that don't have cousins to call them on San-don-ta day.

At around four or five o'clock, the family goes to the temple and brings with them many containers for food. At the temple, they place the containers on a tray and put bananas, khaw-tom (a sweet), and other assorted food in the containers. Then, in the middle of the containers, they put sticky rice, and cover it all with cones made from banana leaves tied with white string, and old-style money. During all this, the grandchildren are making merit by calling their ancestors names while the containers are being filled with food. The leader of the ceremony then purrs some more water. After that, they walk around the slash three times, and then give food and water to the monks at the temple. Then they take the small sections of food tied up with banana leaves and string to their fields, so that they will be productive.

After this ceremony is finished, the people go back into the temple and have the Bung-Sa-Kul ceremony. In this ceremony, grandchildren write down requests to their ancestors and put them in an envelope with their ancestors name written on it. They put the envelopes on a pedestal in front of the monks while they pray. After the monks are finished praying, the leader of the ceremony gives the envelopes back to the people and they light the paper on fire. The ashes are caught

by the monks, who pour water on the ashes and pray again. Then the people return to their homes.

4.2 Mae-Mot Ceremony

Mae-Mot ceremony is a Khmer ceremony with lots of dancing and singing. In the third month, or the sixth month, Mae-Mot takes place under a shelter made of bamboo and banana leaves, with drum, pipe, gong, and fiddle players. The people in the ceremony light joss sticks (incense), and candles, and tell the holy spirit that they are having a ceremony, and ask it to cure different sicknesses that the participants in the ceremony may have. Then music starts to play for a bit. After the music is over, the singer starts to sing, and the people in the ceremony light candles on small trays and ask their ancestors to come inside their bodies. If the spirits do go inside, the people will hold the tray and shake, then stand up and start dancing, as if they are in a trance. Many people also put on Pakamas and Pa-sins, depending on if the spirit that is inhabiting them is a man or woman.

The people dance all night, and in the morning they stop dancing and eat sweets, bananas, rice, and betel nut together. This ceremony is supposed to insure good luck, happiness, and good health, as well as a strong community.

5. Local Arts

5.1 Small Baskets (Khru-Noi) Sa-Ang village

In the village of Sa-Ang, Moo 2, Amphur Khukhan, small baskets are made as part of the “One Tambon, One product” program.

In B.E. 2524, Mr. Boonthid Duangchan, a villager in Sa-Ang, was the first person to make baskets into small sizes. The villagers liked to use the baskets because they were durable and decorative. The Khru-noi became very popular, and in B.E. 2527, Ms. Endu Srikaew, another villager, gathered ten other people to start making Khru-noi. The group she started improved the Khru-noi by making souvenirs such as key rings, earrings, and wall hangings. Khru-noi are now well known throughout Thailand and sold throughout the country.

5.2 Small Carts

Small carts are made in Jaidee village, Amphur Khukhan, Sisaket. In B.E. 2505, the head official of the Amphur brought a small cart to the village of Jaidee and showed it to the villagers. Five to six years later, the village had a contest to see who could make the best cart, and Mr. Kert Taorat won the contest. Later, Mr. Taorat became a trainer for people who were interested in learning how to make the carts.

In B.E. 2523, there was a meeting at Jaidee school showing how to make the small carts, which resulted in the school getting a scholarship from the royal court. The people who were interested in learning how to make the small carts then went to a meeting at Jaidee village, and later, the villagers started to sell them.

The small carts are now part of the “One Tambon, One Product” program, and Mr. Wichian Jaidee is now the trainer for those people who are interested in both learning how to make the carts, and buying them.

5.3 Products from Ban Traeng

In the village of Ban Traeng, Tambon Hauy Sam-ran, there is a wicker - working project which is part of the “One Tambon, One Product” program. Mr. Chalongchai Phuntasen is a trainer who teaches the students at Ban Traeng school to make the following:

1. Bags. There are two kinds of bags; flat and square, both of which are useful for everyday.
2. Khan-maks. These can be used to as covers for tissue paper boxes, and come in three different sizes.
3. Pa-obb. This is a style of basket with lid. It is mainly sold in a border shop near Khmer (Cambodia)
4. Vases. Many customers from Bangkok come to buy these.
5. Lamps. This is a new product, made out of wicker and iron, and in demand on the markets.
6. Kan-trum or Kra-ub. These are different small round baskets with lids.

2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

เนื่องจากการดำเนินงานในครั้งนี้ มีอุปสรรคในเรื่องงบประมาณมีจำนวนน้อย และระยะเวลาอันจำกัด จึงไม่สามารถที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทุกเรื่อง และใช้สอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาทุกคนได้ จึงได้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ศึกษาค้นคว้าไปทดลองสอน กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เนื่องจากตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการใช้หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2533 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วิชาสังคมศึกษา ได้กำหนดวิชาสามัญบังคับเลือกในรายวิชาท้องถิ่นของเรา (ส 071) 2 คาบ สัปดาห์/ภาคเรียน จำนวน 1 หน่วย การเรียน หลักสูตรได้กำหนดจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาให้ เพื่อให้แต่ละท้องถิ่นได้ดำเนินการสอนตามสภาพความพร้อมความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่น และเลือกโรงเรียนบ้านกะกำ กลุ่มโรงเรียนตะเคียนลมศักดิ์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอชูชันธุ์ เนื่องจากเป็นชุมชนที่พูดภาษาถิ่น 4 ภาษา คือ เขมร ลาว ส่วย และเขอ เพื่อทดลองสอน ตามแนวทางการสอน ดังต่อไปนี้

แนวการสอน

ประวัติความเป็นมาของอำเภอชูชันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ (เวลา 6 คาบ)

สาระสำคัญ

ชาวอำเภอชูชันธุ์ มีความภาคภูมิใจที่อำเภอชูชันธุ์ เป็นอำเภอที่เก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความเป็นปึกแผ่น มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย

จุดประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนทราบประวัติความเป็นมาของอำเภอชูชันธุ์ ที่เป็นภูมิปัญญาของคนเอง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน
2. เพื่อให้นักเรียนเล่าและเขียนประวัติ ภูมิปัญญา ถิ่นฐานที่ก่อให้เกิดผู้อื่นเข้าใจได้
3. เพื่อให้นักเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของอำเภอชูชันธุ์ และนำมาแต่งเป็นประโยคง่าย ๆ ได้
4. เพื่อให้นักเรียนรู้ และเข้าใจคำพื้นฐานทางภาษาอื่น เช่น ภาษาไทย โบราณ ภาษาส่วย ภาษาเขมร ภาษาอังกฤษ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติเมืองชูชันธุ์

5. เพื่อให้ นักเรียนเกิดความรัก ศรัทธา ภาคภูมิใจ ในถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอน
ของคุณ

กระบวนการเรียนการสอน

1. ทดสอบก่อนเรียน เวลา 30 นาที
2. ให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติชุมชน หมู่บ้าน อำเภอ ในท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ผู้รู้ ห้องสมุด ฯลฯ
3. ให้นักเรียนเล่าให้เพื่อนและครูฟังหน้าชั้นเรียน และเรียบเรียงส่งครู ประมาณ 1 หน้า
4. แบ่งกลุ่มให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องที่เล่าว่ามีความสำคัญอย่างไรบ้าง
5. ครูสรุปสิ่งที่นักเรียนเล่า กล่าวคำชมเชยให้กำลังใจ
6. ครูสอน โดยให้นักเรียนคุณภาพประกอบ แล้วเล่าประวัติอำเภอชุมชนให้นักเรียนฟัง
7. ทำกิจกรรมกลุ่ม โดยแจ้งให้นักเรียนเข้าใจกระบวนการทำงานกลุ่มดังต่อไปนี้
  - 7.1 เลือกประธานและเลขานุการ
  - 7.2 รับฟังความคิดเห็นและสมาชิกทุกคนภายในกลุ่มอย่างมีเหตุผล
  - 7.3 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เช่น การจดบันทึก การนำเสนอหน้าชั้นเรียน
8. ครูแจกใบความรู้เรื่องประวัติอำเภอชุมชนให้นักเรียนแต่ละกลุ่ม ได้อ่านและดำเนินการ ดังต่อไปนี้
  - 8.1 ให้นักเรียนอ่านเรื่องอีกครั้ง และวาดภาพที่เกี่ยวข้องกับประวัติอำเภอชุมชน ตามจินตนาการ จำนวน 1 ภาพ
  - 8.2 เขียนคำภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับประวัติอำเภอชุมชน อย่างน้อย 5 คำ
  - 8.3 นำคำดังกล่าวมาแต่งประโยคง่าย ๆ ได้
9. ให้นักเรียนนำเสนอข้อ 8.1-8.3 หน้าชั้นเรียน กลุ่มละ 5-10 นาที
10. ครูสรุป โดยเสนอแนะเพิ่มเติมหากครูไม่มั่นใจ ให้ศึกษาจาก “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภาษาอังกฤษ”
11. ให้นักเรียนจดบันทึกหลังจากที่ครูเสนอแนะเพิ่มเติมแล้ว
12. ทดสอบหลังเรียน

สื่อการเรียนการสอน

1. ใบความรู้
2. รูปภาพ
3. แผนที่อำเภอขุนันธ์
4. แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยในยุคสมัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินผล

1. สังเกตการทำงาน ดังนี้
  - 1.1 การวางแผนการทำงาน
  - 1.2 การรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม
  - 1.3 การแสดงความคิดเห็น
  - 1.4 ความสนุกสนานกระตือรือร้น
2. ประเมินผลโดยการใช้แบบทดสอบ

แบบทดสอบ
เรื่อง ประวัติเมืองขุขันธ์

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบมี 20 ข้อ 20 คะแนน เวลา 30 นาที
2. แบบทดสอบมี 2 ตอน ตอนที่ 1 ข้อ 1-15 ให้นักเรียนตอบคำถาม โดยกากบาท (X) ทับข้อ ก ข ค ง ที่ถูกต้องที่สุดเพียง 1 ข้อ ในกระดาษคำตอบที่แจกให้ ตอนที่ 2 ข้อ 16-20 ให้นักเรียนแต่งประโยคจำนวน 5 ประโยค

ตอนที่ 1

1. อำเภอขุขันธ์ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศใด

ก. ประเทศจีน	ข. ประเทศลาว
ค. ประเทศกัมพูชา	ง. ประเทศเวียดนาม
2. ประวัติเมืองขุขันธ์เริ่มปรากฏเมื่อใด

ก. พ.ศ. 2301	ข. พ.ศ. 2302
ค. พ.ศ. 2303	ง. พ.ศ. 2304
3. เมืองขุขันธ์ตั้งขึ้นในสมัยใด

ก. ก่อนสมัยธนบุรี	ข. สมัยธนบุรี
ค. สมัยอยุธยา	ง. สมัยรัตนโกสินทร์
4. เหตุใดนักโบราณคดี จึงสันนิษฐานว่า เมืองขุขันธ์น่าจะเป็นเมืองตั้งแต่สมัยขอม

ก. มีภาษาปรากฏเป็นหลักฐาน	ข. มีจารึกปรากฏเป็นหลักฐาน
ค. มีตำนานปรากฏเป็นหลักฐาน	ง. มีโบราณสถานปรากฏเป็นหลักฐาน
5. กลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกับประวัติเมืองขุขันธ์ในระยะเริ่มแรกคือข้อใด

ก. เขมร ส่วย	ข. เขมร ลาว
ค. เขมร ลาว ส่วย	ง. เขมร ลาว ส่วย เขอ
6. ข้อใดที่เกี่ยวข้อง และมีความสำคัญกับประวัติเมืองขุขันธ์

ก. elephant	ข. tiger
ค. cat	ง. Lion

ตอนที่ 2

ข้อ 16-20 ให้นักเรียนแต่งประโยคที่เกี่ยวข้องกับประวัติเมืองชุมพูนธ์ข้อละ 1 ประโยค

แนวการตอบแบบทดสอบ**ตอนที่ 1**

ก ข้อ 5, 6, 9, 10, 13

ข ข้อ 2, 7

ค ข้อ 1, 3, 8, 11, 14

ง ข้อ 4, 12, 15

ตอนที่ 2 นักเรียนเขียนประโยคถูกต้อง ข้อละ 1 คะแนน

ผลการทดสอบ

จากการใช้แบบทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ก่อนเรียน(คะแนนเต็ม 20 คะแนน)	หลังเรียน(คะแนนเต็ม 20 คะแนน)
1	เด็กหญิงสุภาพร สาระพงษ์	5	12
2	เด็กหญิงสุภารัตน์ ศิวนวน	7	14
3	เด็กหญิงมะลิ นมัสการ	5	13
4	เด็กหญิงสุนิสา จันทะบุตร	6	14
5	เด็กหญิงวิสา นิยม	10	16
6	เด็กหญิงสายบัว ชูชวง	9	17
7	เด็กหญิงวิลาวัลย์ วงษ์พินิจ	8	15
8	เด็กหญิงนิตยา สมหวัง	6	14
9	เด็กหญิงอ้อยใจ บุญชู	7	15
10	เด็กหญิงรุ่งนภา แก้วนางรอง	7	16
11	เด็กหญิงวินัส จันทะเหลา	9	17
12	เด็กชายอดิรัตน์ สมศรี	11	17
13	เด็กชายสรานันท์ สมศรี	9	17
14	เด็กชายทิตย์ อาจใจ	5	16
15	เด็กชายสมชาย อังครังสี	6	16
16	เด็กชายณรงค์ชัย อายุวงษ์	7	14
17	เด็กชายสนทยา อินแก้ว	8	15
18	เด็กชายจตุพล แซ่โซ้ง	9	15
19	เด็กชายชาณูณรงค์ จันทร์แจ้	8	17
20	เด็กชายอลงกรณ์ วงษ์นิล	9	17
21	เด็กชายกิตติศักดิ์ นมัสการ	10	17
22	เด็กชายสุบรรดิษฐ์ ทองเลิศ	10	16
23	เด็กชายเอกลักษณ์ พุ่มพวง	9	1
คะแนนรวม		180	256
คะแนนเฉลี่ย		7.83	15.48
คะแนนเฉลี่ยร้อยละ		36.50	77.40

จากผลการทดสอบ นักเรียนจำนวน 23 คน แบบทดสอบ 20 ข้อ 20 คะแนน นักเรียน
ทำแบบทดสอบก่อนเรียน ได้คะแนนรวม 180 คะแนน คิดเป็นคะแนนเฉลี่ย 7.83 คิดเป็นคะแนน
เฉลี่ยร้อยละ 36.50 ส่วนผลการทดสอบหลังเรียน นักเรียน 23 คน ได้คะแนนรวม 356 คะแนน
คะแนนเฉลี่ย 15.48 คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 77.40

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอยุชนธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในครั้งนี้ สรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในอำเภอยุชนธ์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ศึกษารวบรวม ดังกล่าว มาแปลเป็นภาษาอังกฤษ
3. เพื่อให้ครูผู้สอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปบูรณาการสอนในวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกัน รวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษด้วย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

- ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอยุชนธ์ จังหวัดศรีสะเกษในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
1. ประวัติอำเภอยุชนธ์
  2. ประวัติบุคคลสำคัญ คือเจ้าเมืองยุชนธ์ จำนวน 9 คน
  3. โบราณสถานและโบราณวัตถุในอำเภอยุชนธ์ที่สำคัญ คือ วัดที่สำคัญ 5 แห่ง หลวงพ่อโตวัดเขียนบูรพาราม ปราสาททูกวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ปราสาทตาเล็ง (ปราสาทลุมพุก) คู่พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)
  4. ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นประเพณีของชาวเขมรอำเภอยุชนธ์ คือ ประเพณี แชน โคนตา พิธีเล่นแม่มด
  5. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่สำคัญของชาวยุชนธ์ คือ การทำครุ่้น้อยบ้านสะออง การทำเกวียนน้อยบ้านใจดี ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านແທງ

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้ ประสบการณ์ ของชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับคคิ ความคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การประกอบอาชีพ บุคคลสำคัญ ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย ใช้ดำเนินชีวิตให้เป็นสุข

โบราณสถาน หมายถึง วัดที่สำคัญในอำเภอขุขันธ์ ได้แก่ วัดเขียนบูรพาราม หลวงพ่อโตวัดเขียนบูรพาราม วัดจันทร์นคร (บก) วัดไทยเทพนิมิตร วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) วัดกลาง อัมรินทร์ราวาท ปราสาททูล วัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก) ปราสาทตาเล็ง

โบราณวัตถุ หมายถึง คู่พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (เจ๊ก)

ภาษาถิ่น หมายถึง ภาษาที่ใช้พูดกันในท้องถิ่น สื่อความหมาย เข้าใจ สำหรับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ คือท้องถิ่นอำเภอขุขันธ์ ได้แก่ ภาษาเขมร ภาษาถิ่นอีสาน (ลาว) ภาษาส่วย และ ภาษาเขอ

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง สิ่งที่ประเพณี ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นแบบแผนของชาวเขมรอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการ

1. สืบค้น และศึกษาเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. คัดเลือกคณะทำงานที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับท้องถิ่น กลุ่มโรงเรียนละ 1 คน ประชุมมอบหมายงานเพื่อเตรียมดำเนินการศึกษาค้นคว้า
3. กำหนดเนื้อหา แหล่งข้อมูล ประเภทข้อมูล
4. สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งข้อมูล เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

รูปถ่าย

5. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง
6. วิเคราะห์ข้อมูล
7. แปลต้นฉบับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภาษาอังกฤษ
8. ทดลองสอนแบบบูรณาการ โดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน
9. เรียบเรียงข้อมูลปรับปรุงต้นฉบับสมบูรณ์
10. เขียนรายงานการวิจัย
11. ส่งรายงานการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 14) กำหนดขอบข่ายเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์
2. ประวัติความเป็นมาของอาณาจักร โบราณที่เกี่ยวข้อง
3. ประวัตินุคคลสำคัญ
4. โบราณสถาน โบราณวัตถุ
5. ขนบธรรมเนียมประเพณี
6. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดลอง

เนื่องจากมีงบประมาณ และเวลาอันจำกัดจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านกะกำ กลุ่ม โรงเรียนตะเคียนลมศักดิ์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 20 ข้อ แบบปรนัย 15 ข้อ แบบอัตนัย จำนวน 5 ข้อ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการใช้แบบทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนปรากฏผล

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	ก่อนเรียน (คะแนนเต็ม 20 คะแนน)	หลังเรียน (คะแนนเต็ม 20 คะแนน)
1	เด็กหญิงสุภาพร สาระพงษ์	5	12
2	เด็กหญิงสุภารัตน์ ผิวนวล	7	14
3	เด็กหญิงมะลิ นมัสการ	5	13
4	เด็กหญิงสุนิสา จันทะบุตร	6	14
5	เด็กหญิงวิสา นิยม	10	16
6	เด็กหญิงสายบัว ชูชวง	9	17
7	เด็กหญิงวิลาวัลย์ วงษ์พินิจ	8	15
8	เด็กหญิงนิตยา สมหวัง	6	14
9	เด็กหญิงอ้อยใจ บุญชู	7	15
10	เด็กหญิงรุ่งนภา แก้วนางรอง	7	16
11	เด็กหญิงวินัส จันทะเหล่า	9	17
12	เด็กชายอัคริรัตน์ สมศรี	11	17
13	เด็กชายสรานันท์ สมศรี	9	17
14	เด็กชายทิศย์ อาจใจ	5	16
15	เด็กชายสมชาย อังคุรังสี	6	16
16	เด็กชายฉรงค์ชัย อาบูวงษ์	7	14
17	เด็กชายสนทยา อินแก้ว	8	15
18	เด็กชายจตุพล แซ่โง้ง	9	15
19	เด็กชายชาญณรงค์ จันทร์แจ้ง	8	17
20	เด็กชายอลงกรณ์ วงษ์นิล	9	17
21	เด็กชายกิตติศักดิ์ นมัสการ	10	17
22	เด็กชายสุบรรดิษฐ์ ทองเลิศ	10	16
23	เด็กชายเอกลักษณ์ พุ่มพวง	9	1
คะแนนรวม		180	256
คะแนนเฉลี่ย		7.83	15.48
คะแนนเฉลี่ยร้อยละ		36.50	77.40

จากผลการทดสอบ นักเรียนจำนวน 23 คน แบบทดสอบ 20 ข้อ 20 คะแนน นักเรียน
ทำแบบทดสอบก่อนเรียน ได้คะแนนรวม 180 คะแนน คิดเป็นคะแนนเฉลี่ย 7.83 คิดเป็นคะแนน
เฉลี่ยร้อยละ 36.50 ส่วนผลการทดสอบหลังเรียน นักเรียน 23 คน ได้คะแนนรวม 356 คะแนน
คะแนนเฉลี่ย 15.48 คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 77.40

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปบูรณาการการเรียนการสอนทุกโรงเรียน
2. ควรมีการศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกเรื่องที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษ
ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่ให้ชาวต่างชาติได้ทราบ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรณีศึกษา ธรรมวัตติ. วิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดศรีสะเกษ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534. อัดสำเนา.
- การประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ, สำนักงาน. หนังสือเรียนสังคมศึกษา หลักสูตรท้องถิ่น
จังหวัดศรีสะเกษ ท้องถิ่น ของเรา 1 (ส. 071). อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ขงสวัสดิ์การ
พิมพ์อุบล, 2536.
- การประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2538.
- กิ่งแก้ว อัครดากร. “วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น.” ช่อฟ้า. 6(4) : 14-16 ; เมษายน น.ป.ป.
- ชูจันทร์, สำนักงานอำเภอชูจันทร์. เอกสารบรรยายสรุปอำเภอชูจันทร์. ชูจันทร์ : โรงพิมพ์ชูจันทร์
การพิมพ์ 2542.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2542.
- จันทร์ จันทรชิต. “ประเพณีแซน โคนตา ของชนเผ่าพื้นเมืองอำเภอชูจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ.”
คู่มือปฏิบัติงานประเพณีชูจันทร์แซนโคนตา ประจำปี 2544. ชูจันทร์ : โรงพิมพ์ชูจันทร์
การพิมพ์, 2544.
- จารุวรรณ ธรรมวัตติ. คติชาวบ้าน. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- . ภูมิปัญญาแห่งอีสาน. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, น.ป.ป.
- สุสิทธิ์ สุสุวรรณ และคณะ. ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์,
2542.
- ธวัช ปุณโณทก. เที้ยวอีสาน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, น.ป.ป.

บงกชรัตน์ เดชะไครศักดิ์. ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โปรเฟสชั่นแนลพับลิชชิงจำกัด,
2525.

บุปผา ทวีสุข. คติชาวบ้าน (Folklore) กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, 2530.

พระราชเมธี (วรวิทย์). ประวัติเมืองในเขตภาค 10. กรุงเทพฯ : คำรงการพิมพ์, 2531.

พระวิบูลธรรมวาที และคณะ. ประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ ฉบับสมบูรณ์. ศรีสะเกษ :
โรงพิมพ์ศรีสะเกษการพิมพ์, 2537.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน
เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามเพรส เมเนจเม้นท์ จำกัด, 2542.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,
2530.

ศรีสะเกษ, สำนักงานจังหวัด. ประวัตินครไทยส่วนภูมิภาค. ศรีสะเกษ : สำนักงานจังหวัด
ศรีสะเกษ, 2529.

ศึกษาธิการ, กระทรวง, ท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2539.

----- . ภูมิปัญญาไทยในภาษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

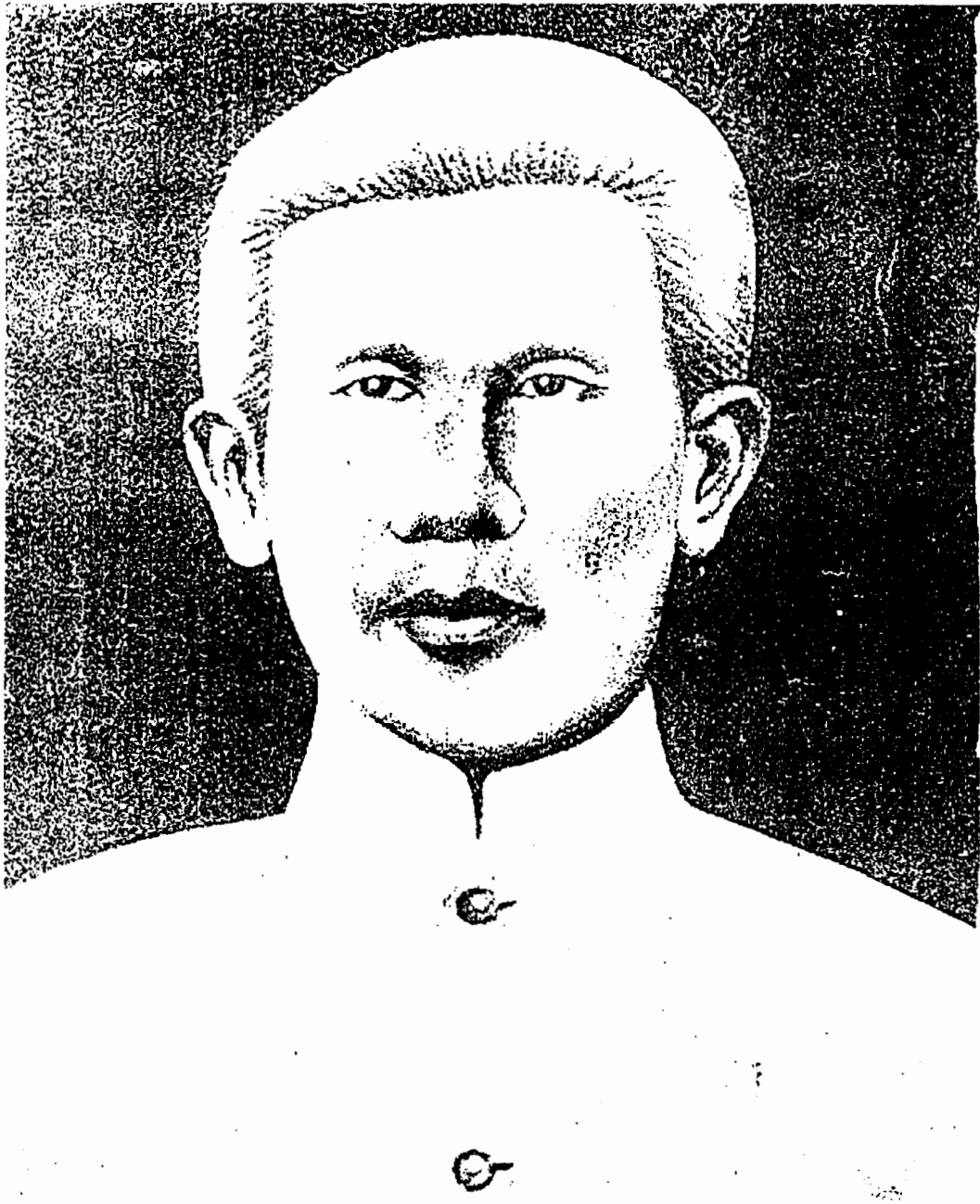
สมจิตต์ คล้ายปิ่น. การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. นครสวรรค์ : โรงพิมพ์ริมปิง,
2540.

สำลี ศรีปัญญา. คนศรีสะเกษ. อุบลราชธานี : วิทยาออฟเซทการพิมพ์, 2537

สุรสิทธิ์ กองเมืองปึก. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 11, ม.ป.ป.

ภาคผนวก

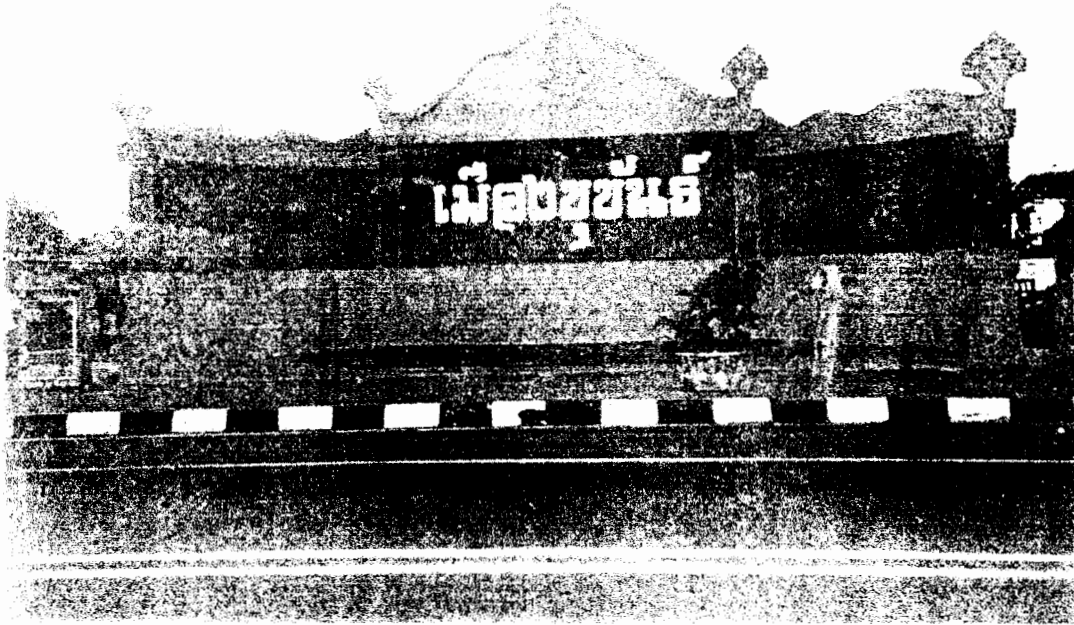
ภาคผนวก ก
ภาพประกอบภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระยาสุโขทัยภักดีศรีนครลำดวน

(ปัญญา สุโขทัย)

เจ้าเมืองสุโขทัยคนที่ 9

ที่ว่าการอำเภอซูซันท์

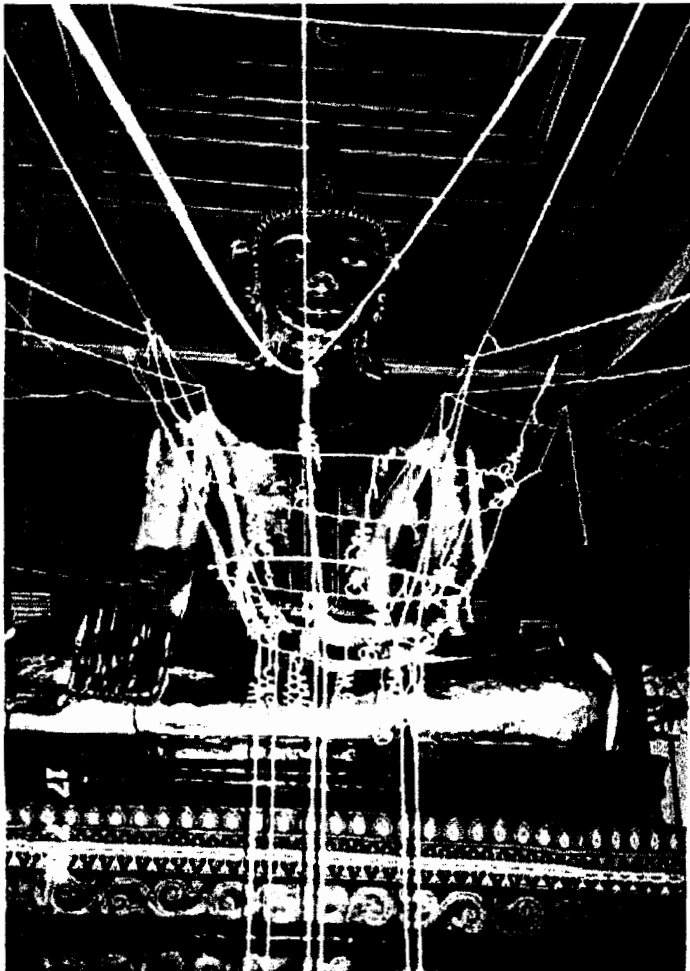

บริเวณใจกลางเมืองขุ่้นฉัันปัจจุบัน

อุโบสถวัดเขียนบูรพาราม

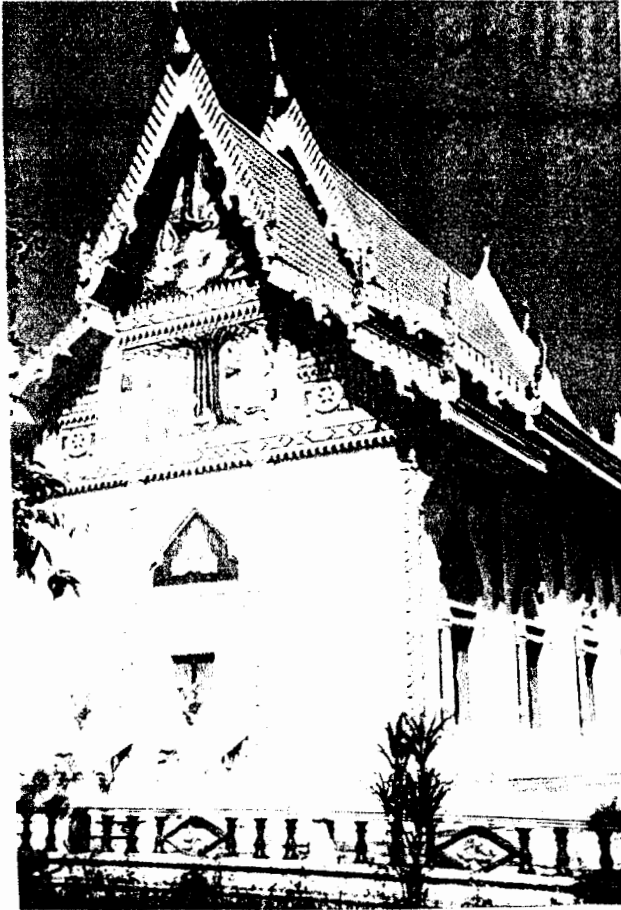
พิธีมหาพุทธาภิเษก หลวงพ่อโต
วัดเขียนบูรพาราม
(18 กรกฎาคม 2545)

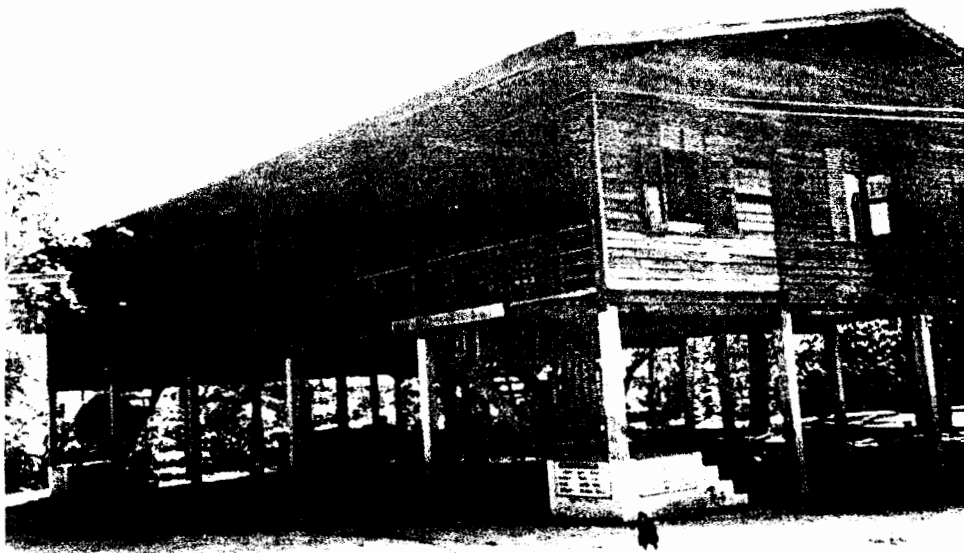
อุโบสถวัดบวรนิเวศ (บก)
(กำลังดำเนินการก่อสร้าง)

ศาลาบริเวณวัดจันทร์นคร (บก)

อุโบสถวัดไทยเทพนิมิตร

ศาลาบริเวณวัดไทยเทพนิมิตร

อุโบสถวัดโพธิ์พฤกษ์ (วัดเจ๊ก)

วัดกลางอัมรินทร์ราชวาท

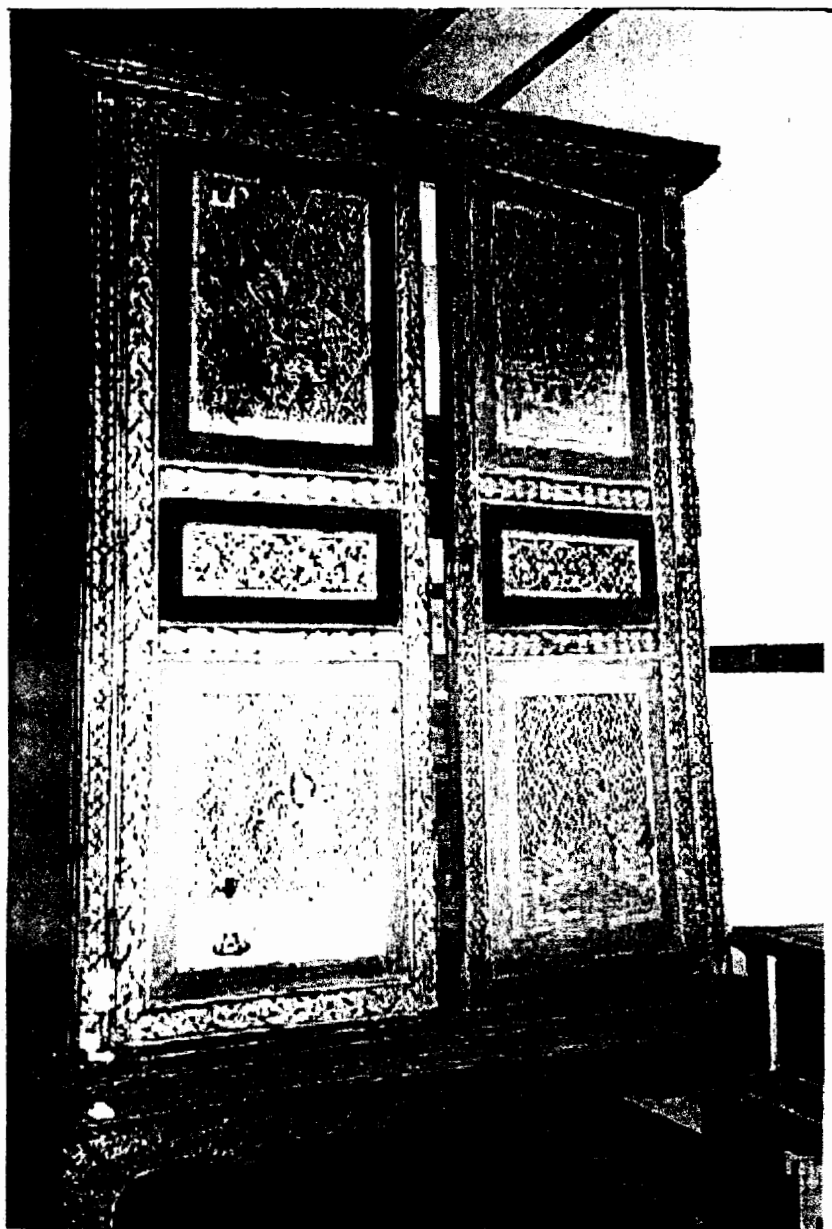

ปราสาทกุด
บริเวณวัดโพธิ์พุกข์ (วัดเจ๊ก)

ปราสาทตาเล็ง

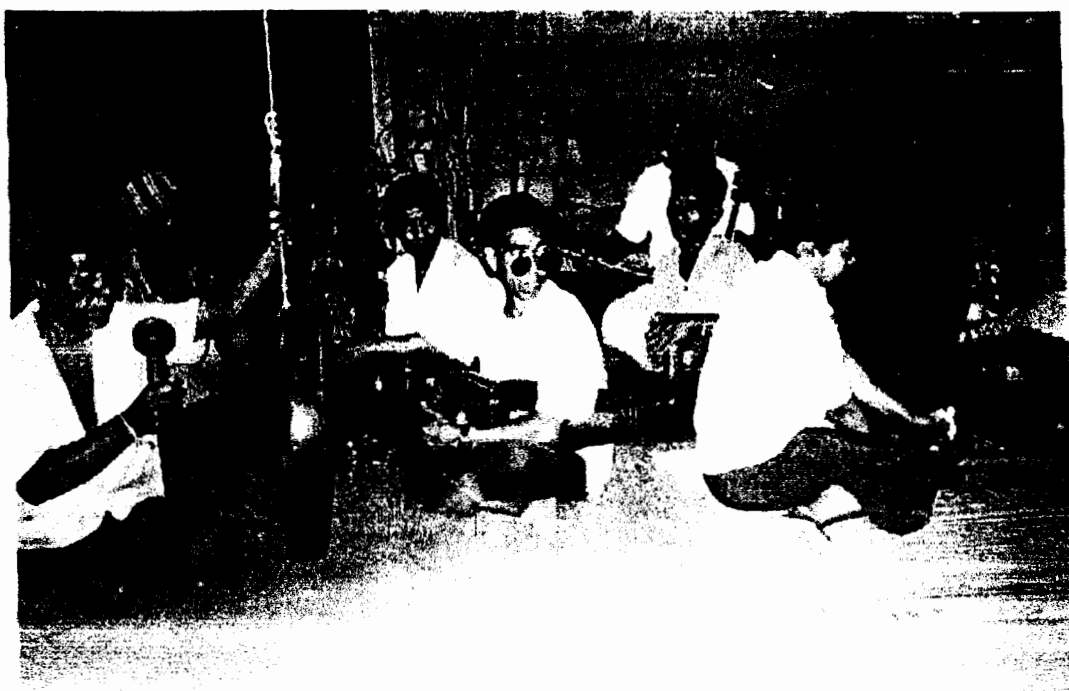

ตู้พระธรรมวัดโพธิ์พฤกษ์ (วัดเจ๊ก)

ประเพณีแซนโดนตา

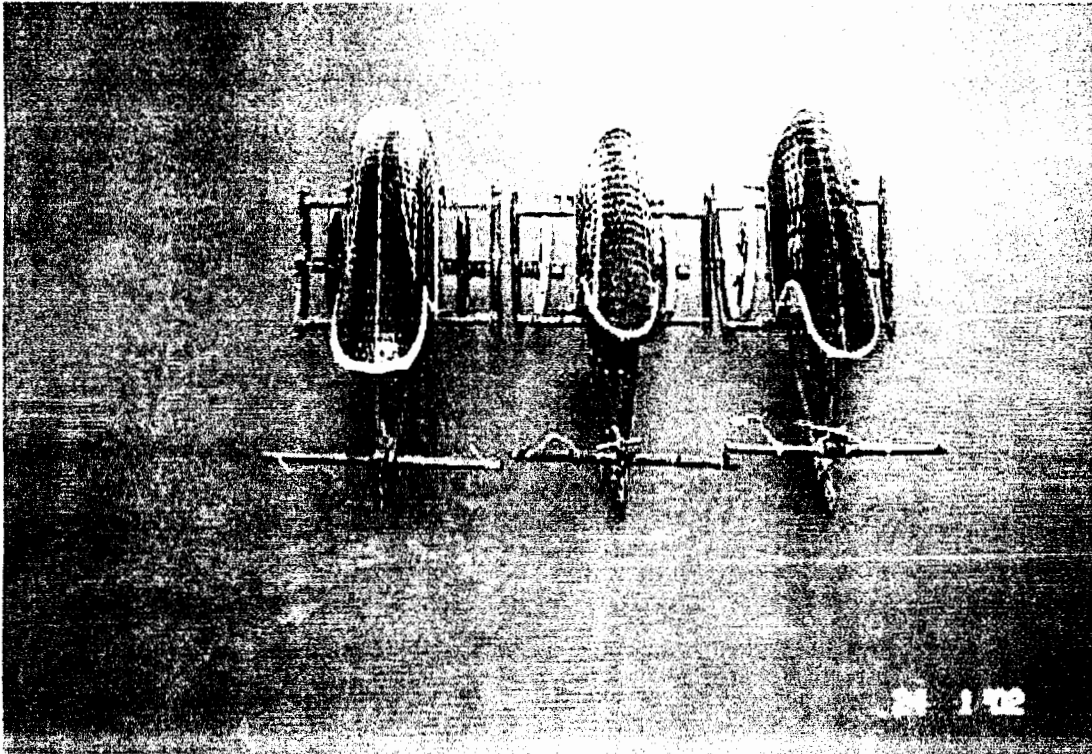
พิธีเล่นแม่มด

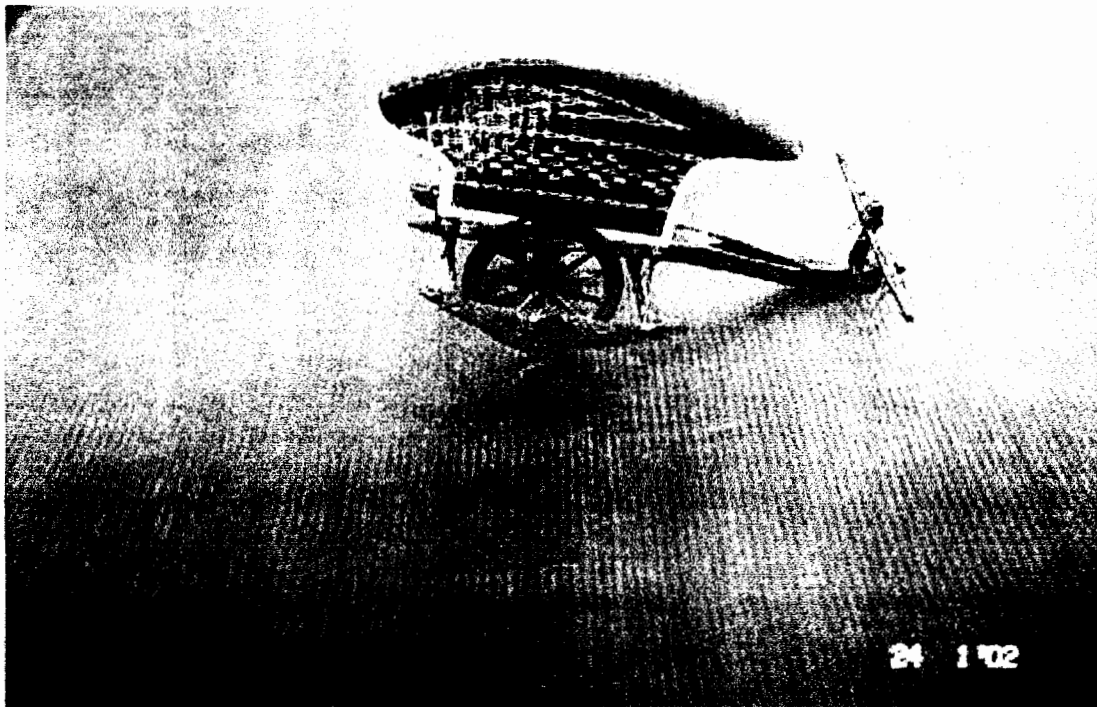

ครูน้อยบ้านสะอาน

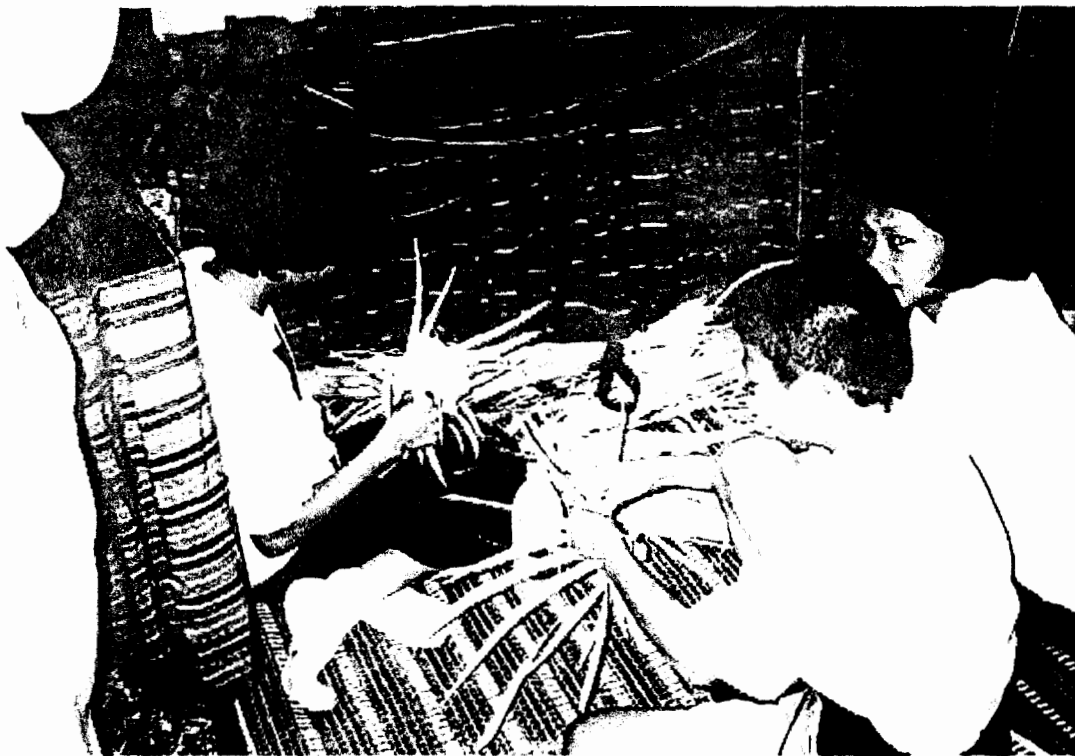

เกวียนน้อยบ้านใจดี

ผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านทรง

ภาคผนวก ข
หนังสือเชิญวิทยากร

21/1 ตำบลห้วยเหนือ อำเภอชุนันท์
จังหวัดศรีสะเกษ 33140

ธันวาคม 2544

เรื่อง ขอความร่วมมือเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

เรียน .....

ด้วยข้าพเจ้า นางกรรณิกา ชุขันธิน ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ 7 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอชุนันท์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำลังดำเนินการทำวิจัยเรื่อง “ผสมผสานการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอชุนันท์ จังหวัดศรีสะเกษ”

เพื่อเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติบ้านเมือง และเยาวชนรุ่นหลัง ได้ซาบซึ้ง ภาคภูมิใจ ในมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้าน และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(นางกรรณิกา ชุขันธิน)

ศึกษานิเทศก์ 7

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอชุนันท์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางกรรณิกา นามสกุล ขุขันธิน

วัน เดือน ปีเกิด วันที่ 31 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2509 ภูมิลำเนาเดิม 1519/12 ถนนศรีสุมังค์
ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ

ที่อยู่ปัจจุบัน 21/1 ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ โทรศัพท์ 0-4563-0419,
0-1549-7250 e-mail : kkhukhanthin@yahoo.com

รับราชการตำแหน่ง ศึกษาานิเทศก์ 7 หัวหน้างานวิจัยประเมินผลและบริการ สำนักงาน
การประถมศึกษาอำเภอขุขันธ ตำบลหนองฉลอง อำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ
โทรศัพท์ 0-4567-1259

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2527 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสตรีสิริเกศ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2531 ครุศาสตรบัณฑิต (วิชาเอกภาษาไทย) วิทยาลัยครูสุรินทร์

พ.ศ. 2534 การศึกษามหาบัณฑิต (วิชาเอกภาษาไทย) มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

ประวัติการรับราชการ

พ.ศ. 2533 อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านป่าไผ่ อำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2535 อาจารย์ 1 ระดับ 4 โรงเรียนบ้านป่าไผ่ ช่วยราชการ ศึกษานิเทศก์
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2537 ศึกษาานิเทศก์ 5 สำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2538 ศึกษาานิเทศก์ 5 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ

พ.ศ. 2539 ศึกษาานิเทศก์ 6 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ

ปัจจุบัน ศึกษาานิเทศก์ 7 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุขันธ จังหวัดศรีสะเกษ

ประสบการณ์

1. เป็นวิทยากรอบรมครูเกี่ยวกับวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ก่อนประถมศึกษา การวิจัย
ในชั้นเรียน การประเมินมาตรฐาน โรงเรียนประถมศึกษา
2. ตรวจสอบผลงานทางวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนที่ขอหนดตำแหน่งให้สูงขึ้น
และครูผู้สอนที่ขอหนดตำแหน่งอาจารย์ 3
3. ดำเนินการวิจัย (ทุนอุดหนุนการวิจัยของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ)
4. อาจารย์พิเศษสถาบันราชภัฏศรีสะเกษ

รางวัลเกียรติยศที่ได้รับ เป็นบุคลากรต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้รางวัลครูเกียรติยศ
สาขาศึกษานิเทศก์ ปี 2545 (งานเสมา 45 เปิดโลกการศึกษาขั้นพื้นฐาน)